

A black and white photograph showing a close-up of hands holding an open book. The pages are decorated with intricate lace patterns. The lighting creates strong shadows, highlighting the texture of the lace and the fabric of the book's cover.

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation,
verksamhet och ekonomi 2011

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2011

Svenska kyrkan

POSTADRESS: 751 70 Uppsala

BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4

TELEFON: 018-16 95 00

FAX: 018-16 96 40

WEBB: www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNR: SK10569

PRODUKTION OCH TRYCK: Ekotryck Redners

ISSN: 2000-1088

Fler exemplar kan beställas från Svenska kyrkans informationsservice,

E-POST: info@svenskakyrkan.se, TEL. 018-16 96 00

FOTO: Magnus Aronson, IKON.

Miljömärkt trycksak, 341 142

Innehåll

Förord	5
--------------	---

KAPITEL 1

Lås upp!	7
Fakta	7
Uppdraget	8
Visioner för hela jorden	9
Öppna dörrarna	10

KAPITEL 2

Från prat till handling. Svenskt civilsamhälle i brytningstid	13
Folk rörelsetraditionen – "hälften rörelse, hälften stat"	14
Arbetsdelning mellan stat, näringsliv, hushåll och civilsamhälle	16
Från sociala rörelser till välgörenhet och filantropi	17
Från nationalstat till näringsliv	19
"Hälften välgörenhet, hälften företag"	20
Utmaningar för Svenska kyrkan – från "prat-kyrka" till "gör-kyrka"?	21
Vigda ämbetsmän, professionella tjänstemän eller frivilliga lekmän?	24
Nya resurser och nya roller i den nya kyrkan	25
"Svenska kyrkan AB" eller (Välfärds)Statskyrka i repris?	27
Litteratur	29

KAPITEL 3

Det religiösa Jönköping 2001–2010	31
Gudstjänst- och andaktsbesök helgen före domssöndagen 2001–2010	32
Svenska kyrkan	34
De fria samfundet	35
Ekumeniska gudstjänster	37
Övriga samfund	37
Besöksfrekvens i kyrko- och samfundsperspektiv	39
Besöksfrekvens i lokalt perspektiv	39
Sammanfattning	40

KAPITEL 4

Familjerna och dopet	43
Frågor kring dopet	43
Familjesituation bland Svenska kyrkans medlemmar	44
Avslutning	48
Litteratur	49

KAPITEL 5

Invandringens betydelse för Svenska kyrkan	51
Vilken betydelse har invandringen haft för Svenska kyrkans medlemsutveckling?	53
Utvecklingen nationellt	54
Regional och lokal utveckling	56
Utvecklingen av antalet utlandsfödda medlemmar	57
Avslutande kommentar	58
Litteratur	59

KAPITEL 6

I skärningsfältet mellan religion och politik	61
Undersökningens omfattning och metod	62
Institutionsförtroende	63
Religionens plats i det offentliga rummet	66
Resultatet utmanar Svenska kyrkan	69
Litteratur	71

KAPITEL 7

Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2010	73
Församlingar och samfälligheter	73
Stiften	79
Nationell nivå	80
De kommande åren	81

KAPITEL 8

Ansvarsfulla placeringar	85
Förvaltning som vilar på Svenska kyrkans värdegrund	85
Aktiv förvaltning	87
Screening	88
Produkter med hållbar nytta	89
Dialogarbete på temat global rättvisa	90
Samverkan för att åstadkomma mer	90

Förord

Förändringar i vår omvärld medför ofta utmaningar för Svenska kyrkan och oss som på olika sätt verkar inom dess organisation. Det gäller såväl den ekonomiska utvecklingen som förändringar i fråga om värderingar. Syftet med *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2011* är att presentera ett kunskapsunderlag som kan vara ett stöd vid beslut och bidra till vidare reflektion bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda.

Liksom tidigare årgångar av *Nyckeln till Svenska kyrkan* spänner årets utgåva över flera olika områden baserade på analys och beskrivningar av faktaunderlag som kan anses relevanta för Svenska kyrkans arbete. Nytt för i år är att vi har bjudit in två skribenter som är verksamma utanför Svenska kyrkans organisation. Göran Åberg, docent i kyrkohistoria, har bidragit med ett avsnitt som bygger på en unik sammanställning av hur antalet besök vid gudstjänster och andakter utvecklats inom de olika samfundet i Jönköpings kommun under 2000-talet. Filip Wijkström, docent i företagsekonomi och verksam vid Handelshögskolan i Stockholm, har bidragit med ett kapitel om de utmaningar som Svenska kyrkan står inför i relation till den brytningstid som det svenska civilsamhället befinner sig i.

En av ambitionerna med denna skrift är att stimulera kyrkligt aktiva att söka kunskap och göra egna analyser utifrån förhållanden på den lokala församlingsnivån. Användbara faktaunderlag för detta kan bland annat sökas på den sida om statistik som finns på Svenska kyrkans intranät: internwww.svenskakyrkan.se/statistik. Min förhoppning är att årets Nyckel kan bidra till reflektion kring de utmaningar och möjligheter vi har att hantera framöver.

Helén Ottosson Lovén
Generalsekreterare

Kapitel 1

Läs upp!

Nycklar är till för att öppna dörrar. *Nyckeln till Svenska kyrkan* passar i många lås. Den behövs för att vi inte bara ska sitta still eller göra som vi gjort förut. En kyrka är alltid på väg och förändras genom att sprida evangelium i nya sammanhang.

Vi är en kyrka med stora resurser som vi har ansvar för att använda på bästa sätt. Vi har globalt och nationellt ansvar. För den väl-mående ligger det nära till hands att tro att de som har knappare tillgångar har lättare att ägna sig åt det som är väsentligt. Men den som saknar resurser får lägga den mesta energin på att skapa dem. Vi kan göra mycket som de flesta bara kan drömma om. Därför behöver vi nycklar till vår verksamhet.

När vi nu står här med nyckeln i handen blir första frågan ”vart går den?” Det fiktiva rum vi står i har många dörrar och nyckeln verkar passa i alla. De olika artiklarna är som fönster som visar vad som finns på andra sidan. Vad är det vi ser?

FAKTA

Faktum betyder ordagrant något som har gjorts färdigt. Nyckeln är producerad och ska nu användas. Fakta är utgångspunkter för fortsättningen, men de talar inte om i vilken riktning vi ska gå. De ställer oss inför val. Vilka dörrar ska vi välja att fortsätta genom?

Vanligen betyder faktum ett sakförhållande som inte kan ifrågasättas. Ändå är det just det som brukar ske när någon säger ”faktum är att...”. Genast kommer invändningar, kanske genom att ett annat faktum läggs till, som belyser det första. Fakta är oändligt många och de kan dessutom kombineras så att helt olika mönster bildas.

För att kunna använda fakta räcker det inte att samtala om dem. Vi måste dra slutsatser. Fakta i den här boken är nycklar till dörrar med fönster där vi bara kan ana det som finns där. Vad händer om vi öppnar den ena dörren i stället för den andra? Ska vi handla mer och prata mindre eller kanske handla när vi pratar? Hur använder vi dopstatistik för att erbjuda fler dopets gåva?

Fakta måste diskuteras och läggas samman till större bilder samtidigt som vi envist håller fast vid uppdraget att öppna dörrar för att evangelium ska nå ut.

UPPDRAGET

Nycklar har instrumentellt värde och det är som det ska vara. Nycklar har inget egenvärde, de har betydelse bara som verktyg. Bibelns mest kända nycklar är himmelrikets nycklar som Petrus anförtros (Matteusevangeliet 16:13-20). Texten tolkas på olika sätt i olika traditioner. I vårt protestantiska sammanhang betonas vi att dörren till himmelriket öppnas av nåd genom förlåtelse. Kyrkans uppdrag är att förmedla det glada buskapet om att inget kan skilja oss från Guds kärlek.

Jesus talar också om nyckeln till kunskapen och ropar ve över de laglärda som tagit den men varken själva gått in eller släppt in andra. Därmed har de gett människorna bördor som är svåra att bära, utan att göra något för att lyfta av dem (Lukasevangeliet 11:45-52). Det är en viktig påminnelse till oss, som lätt glömmet uppdraget att lyfta av det som tynger – och att det gäller också oss själva.

Vårt uppdrag är att förkunna evangelium. Det ges till alla döpta och ska tillämpas i vardagen. Det är ju där vi tyngs av bördorna. Det kan vara skuld eller bristande självtillit, det kan vara modlöshet eller övermod. Vårt uppdrag är att känna igen de bördor som behöver lyftas av och att göra det för andra.

Evangeliet är en rörelse som sker nästan omärkligt, en oväntad vändning. Det överraskar alltid när det sker. Det är bara när vi talar om det som vi vilar i tron på att det är en verklighet. När allt står på spel kommer det alltid som en nyhet.

Varje kristen behövs för att lyfta bördor av andra, eftersom det sällan är just under den gemensamma syndabekännelsen som det verkligen sker. Det är när andra inte ser på som vi möter oss själva, som tyngden växer; när tårarna inte kan hållas tillbaka vid köksbänken, när uppgivenheten tar överhanden och persiennerna lämnas neddragna. Det är i de sammanhangen vi kan få vara redskap för evangelium och lyfta av bördan. Det är för detta vi ska rusta varandra. Det är till insikten om vårt beroende av förlåtelse och förnyselse vi förs i den gemensamma bekännelsen.

VISIONER FÖR HELA JORDEN

Kyrkan hålls samman av bibelns berättelser och bilder. I dem kan vi se värden som ska värnas och handlingar som ska utföras. Men grunden är visionen och de stora berättelserna om hur tillvaron ytterst sett är beskaffad.

Vi är inte skapta för stängda rum, vi är vägens folk som bärs av ett hopp om djup gemenskap med Gud, alla människor och allt skapat. Vi har kyrkobyggnaderna, men de är bara tillfälliga rastplatser, fredade rum, där vi rustas för att dela och leva evangelium. Det handlar inte bara om vad som sker i vårt eget inre och med oss som firar gudstjänst där.

Kyrkan är ett sammanhang som sträcker sig över hela jorden och skapar en gemenskap av makthavare och maktlösa i ett oräkneligt antal personliga möten och kontakter. När katastrofer inträffar är kyrkan redan där och utgör ett nätverk som håller också när det mesta andra brustit.

Det börjar inte med uppmaningen att vi ska dela med oss. Det börjar med övertygelsen om att Gud vill ge alla människor och hela sin skapelse av sina goda gåvor. Våra böner ska bli hörda och det vi önskar ska vi också vara beredda att ge till andra. Så hänger bönen och engagemanget samman.

Be, så skall ni få. Sök, så skall ni finna. Bulta, så skall dörren öppnas. Ty den som ber, han får, och den som söker, han finner, och för den som bultar skall dörren öppnas. Finns det någon bland er som ger sin son en sten när han ber om bröd eller ger honom en orm när han ber om en fisk? Om nu redan ni, som är onda, förstår att ge era barn goda gåvor, skall då inte er fader i himlen ge det som är gott åt dem som ber honom? Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem. Det är vad lagen och profeterna säger.

(MATTEUSEVANGELIET 7:7-12)

Ingen regel har någonsin förändrat något. Det är alltid människor som bär dem, som lever dem – efter eget beslut eller bara av sig själva. Den gyllene regeln lever i de flesta familjer. Föräldrar ger barnen vad de behöver också när de egentligen saknar resurser, mitt i natten, de sparar sig inte. Det är där det börjar. När barnet vänder sitt ansikte till dig sparar du dig inte. All påverkan börjar med beröring. När man berörs av en annan människas gåvor och behov så som man berörs av sitt eget barn, då kan man få blick för den dolda nöden. När vi tror att det är så Gud möter oss får orden ”alla är Guds barn” något att vakna i oss, så att vi vill låta de mäktiga höra de svagas röst. Så hänger visionen av de små och stora sammanhangen ihop. Ytterst vilar vi i det liv som vi delar utan att äga, som vi får utan att ha förtjänat det – av nåd.

Livet är en gåva. Vi tror på en Gud som inte sparar sig för att ge den till alla och vi har fått uppdraget att vara Guds redskap för fred, rättvisa och hopp, både i de små och i de stora sammanhangen. Många arbetar för samma sak i världen, men det speciella för kyrkan är att vi samtidigt får vila i övertygelsen att livet är ett utflöde av den gudomliga kärleken som i Kristus inte sparar sig ens för det mörkaste i tillvaron och mänskligheten.

ÖPPNA DÖRRARNA

Nyckeln till Svenska kyrkan ger fakta som vi ska samtala om och dra slutsatser av, så att vi öppnar dörrarna för evangelium. Det är något vi måste göra tillsammans och på kyrkans alla nivåer. Allas kunskaper och perspektiv behövs, de frivilligas, förtroendevaldas och anställdas. Unga och gamla, kvinnor och män, invandrade och svenskfödda har alla något att tillföra. Gud söker oss var och en, och tillsammans.

Nyckeln till Svenska kyrkan ger oss många frågor att besvara. Hur ska balansen mellan det vi säger och det vi gör se ut? Hur ska vi hålla samman utförandet av församlingens grundläggande uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission? Det är frestande att stanna vid att utforska frågorna, men vår uppgift är att finna svar och handla efter dem. De provocerande motsättningarna mellan diakoner och präster, vigda och andra anställda, ideellt engagerade och lönearbetande pekar samtidigt ut våra resurser, pekar på oss som kan ta nyckeln och öppna dörrarna.

Vad kan vi lära av Jönköpingsstudiens räkneövning? Vi behöver lyfta blicken ovanför den egna statistiken och se på mångfalden av gudstjänster i trosgemenskaper i vår närhet. Hur vill vi utvecklas tillsammans? Vilka slutsatser kan vi dra av kartan över familjemönster bland medlemmarna i Svenska kyrkan? Vilka möjligheter öppnar sig bakom dörren där vi ser att lägst andel döpta barn lever med ensamstående kvinnor? Kan vi skapa en renässans för kyrkliga vigslar när vi möter de sammanboende föräldrarna i samband med dop eller låta dopet bli den nya familjebildande gudstjänsten också i vårt perspektiv?

Invandringen har förändrat det religiösa landskapet i Sverige, men inte medlemsammansättningen i Svenska kyrkan. Migrantförsamlingarna ökar i antal medan vi kanske fortsätter i våra vanliga spår. Vad innebär det för oss som rikstäckande kyrka att våra erfarenheter av möten med invandrare är så begränsade till vissa geografiska områden och dessutom inte medför några stora förändringar av den etniska representationen i församlingen? Hur kan vi öppna oss för mångfalden?

Religion och politik kommer att vara ett angeläget ämne under lång tid framöver. Hur ska vi hantera faktum att de flesta inte vill att vi ska vara opinionsbildare och det samtidigt finns en utbredd förväntan på att vi ska delta i samhällsdebatten? Vilken roll har vi som företrädare för kyrkan och vilken har vi som samhällsmedborgare? Kan vi öppna dörren till religionen som samhällsbyggande kraft så att fler upptäcker dess betydelse? Kan vi visa att religionens plats i offentligheten är nödvändig för att de destruktiva sidorna inte ska få överhanden?

Våra ekonomiska resurser är omfattande, men villkoren skiljer sig mellan stad och land. Hur kan vi i detta läge se på vårt gemensamma uppdrag att sprida evangelium? Kan vi öppna för en humanare ekonomi som främjar hållbar nytta och global rättvisa?

Nyckeln till Svenska kyrkan vill inspirera till kunskapsbaserad handling för evangeliets skull. Sök gärna fler nycklar. Ta till vara varandras kompetens på alla samhällsområden. Se gudstjänsten och den levande relationen till bibeln som en del av samma uppdrag – att öppna dörrarna för att evangelium ska spridas. Titta inte på nyckeln, använd den! Läs inte, läs upp!

Cristina Grenholm
*Professor och direktor för sekretariatet för teologi och ekumenik,
 kyrkokansliet*

Kapitel 2

Från prat till handling. Svenskt civilsamhälle i brytningstid.¹

Detta kapitel handlar om det civila samhället och dess idéburna organisationer – Svenska kyrkan bland dem. Organisationerna utgör bryggor i samhället mellan (a) den mångfald av idéer, visioner och ideologier som återfinns i deras stadgar; (b) individerna som befolkar dem samt (c) det omgivande samhället. Genom att antingen fungera som **röstbärare** (t ex sociala rörelser, intresseorganisationer) eller **service-producenter** (t ex inom vård, skola, omsorg) fungerar dessa ideella organisationer också som verktyg för att bevara, utveckla och förmedla idéer.

Som organisatoriska bryggor representerar dessa organisationer en mångfald både i sin historia och i de former som har utvecklats. De folkrörelser som växte fram i slutet av 1800-talet och som kom att dominera stora delar av 1900-talet utgör fortfarande den allra viktigaste komponenten för att förstå det svenska civilsamhället idag, även om det också finns exempel på organisationsmodeller av både äldre och yngre snitt.

¹ IDEELL ARENA (www.ideellarena.se) och Vetenskapsrådet organiserade i februari 2011 en konferens om forskning om civilsamhället där jag för första gången presenterade huvudidén i detta kapitel. Tack. En mer utförlig version finns även publicerad i "Nordic Civil Society at a Cross-Roads" (Wijkström och Zimmer, 2011). Ett stort tack också till Marta Reuter och Johan von Essen för kommentarer på en tidigare version av texten.

Vi kan betrakta utvecklingen av det civila samhället i ett land som dynamiska vågor av organisationer som avlöser varandra, vilket också Michele Micheletti (1995) gör i sin intressanta analys av det svenska organisationsväsendets framväxt. De vågor av äldre och yngre organisationer som över tid har följt och nu överlappar varandra kan vi förstå som ett nationellt fingeravtryck och det unika mönster som har uppstått varierar tydligt när vi rör oss över gränser mellan länder och samhällen. Två centrala dimensioner för att förstå denna mångfald och variation är dels *sammansättningen* av organisatoriska former, dels *repertoaren* av olika sätt som människor väljer att involvera sig i dessa organisationer. Det är en viktig utgångspunkt för kapitlet och den intresserade kan läsa mer om dessa frågor i en aktuell essäsamling – *Civilsamhällets många ansikten* (Wijkström, Handelshögskolan i Stockholm, 2010).

FOLKRÖRELSETRADITIONEN – "HÄLFTEN RÖRELSE, HÄLFTEN STAT"

Historiskt har de svenska folkrörelseorganisationerna befolkats, definierats och organiserats av sina medlemmar. I sin lekman-nakapacitet har dessa medlemmar bidragit med såväl det ideella oavlönade arbete som en viktig del av resurserna som har möjliggjort framväxten av organisationerna, men de har också varit den kraft som – genom styrelsearbete och andra förtroendeuppdrag – i många fall har lett organisationerna. Medlemmens roll har dock förändrats över tid. Många av organisationerna fortsatte att växa i både storlek och inflytande också under 1900-talets andra hälft, men denna expansion leddes nu allt oftare av anställda (avlönade) personer och folkrörelseorganisationernas finansiering säkrades på olika sätt genom medel från den offentliga sektorn (se även Papakostas 2011). Dessa finansiella arrangemang var ofta nära kopplade till antalet medlemmar, och medlemskaden i organisationerna blev nu också viktig i denna funktion; för att beräkna storleken på bidrag och stöd från stat, kommun och landsting, vilket också Johan Hvenmark (2008) i sin avhandling lyfter fram som en viktig roll för medlemskapet i många organisationer.

En följd av folkrörelsernas dominans under 1900-talet är att *medlemmen* i mångt och mycket betraktas som civilsamhällets nyckelfigur. Federationen (*förbundet*) – med sina strukturer och processer för att säkra det demokratiska inflytandet från medlemmarna i organisationen – blev grundmodellen för de organisationer som under det förra århundradet kom att befolka denna del av samhället.

Folkrörelserna lyfts ofta fram som det svenska civilsamhällets organisationer *par excellens*, som urtypen för hur en renodlad idéburen organisation bör se ut. Men jag skulle i detta kapitel vilja nyantera denna bild och våga påstå att våra folkrörelseorganisationer bör förstås som ett slags *hybrider*. De har inslag och attribut från såväl de sociala rörelser ur vilka de är sprungna, som från den under 1900-talet framväxande välfärdsstaten. Dessa nya organisationer lutade sig sig tungt mot den nya staten under sina första vingliga år och blir sedan alltmer beroende av denna ju längre seklet fortskrider. Våra statsvetare har beskrivit situationen som ett slags korporativa arrangemang där de sociala rörelserna och deras värderingar, strukturer och människor undan för undan vävs samman med den expanderande offentliga sektorn och dess administration och resurser. De alltmer institutionaliserade folkrörelseorganisationerna lånar in språkbruk och tankemodeller från den statliga administrationen. Förvaltningens reglering och normer flyter in i organisationerna via de olika bidragssystemen och genom att de medverkar i statliga utredningar och kommittéer. Och så vidare.

Jag föreslår därför att vi analytiskt bör se våra svenska folkrörelser som en organisatorisk hybrid som kan beskrivas som ”*hälften rörelse, hälften stat*”, för att spetsa till det något. Jag gör här alltså en skillnad mellan de ursprungliga sociala rörelserna och de senare, och ”tamare”, svenska folkrörelserna och deras organisationer som kommer att institutionaliseras, bland annat som en del av det svenska välfärdsstatsbygget.

Ur ett svenskkyrkligt perspektiv är en sådan situation förstås ingenting nytt utan istället den modell man under århundraden har haft för att driva verksamheten i och med sin historia som statskyrka – ”hälften kyrka, hälften stat”. Några tydliga kvarlevor av denna situation för Svenska kyrkan är den speciella lagstiftningen som reglerar situationen efter separationen från staten år 2000. Men hit kan vi förstås också räkna våra politiska partiers ovanligt stora inflytande i kyrkans inre liv – ovanligt för att vara en självständig idéburen organisation – samt den fortsatt mycket nära samverkan med Skatteverket som indrivare av medlemsavgifterna. Medan de mycket yngre folkrörelserna som mest har haft knappt 100 år av detta så har dock svenska kyrkan levt med en sådan lösning under många hundra år; en konstruktion som dessutom tydligt och formellt har reglerats i både kyrkans interna organisationsdokument och statlig lagstiftning.

ARBETSDDELNING MELLAN STAT, NÄRINGS LIV, HUSHÅLL OCH CIVILSAMHÄLLE

I många länder, och inte bara Sverige, är relationen till den offentliga sektorn på nationell, regional och lokal nivå mycket viktig för civilsamhällets organisationer. I många fall är organisationerna helt beroende av resurser från den offentliga sektorn genom stat, kommun eller landsting. En viktig skillnad är dock att vi i Sverige, på samma sätt som våra nordiska grannar, inte har lutat oss mot dessa organisationer när det gäller traditionell välfärdsproduktion: vård, skola och omsorg. Åtminstone inte i modern tid.

Svenska idéburna organisationer har under 1900-talet i huvudsak antingen varit av det röstbärande slaget, som exempelvis den historiskt starka arbetarrörelsen samt de tidigare inflytelserika organisationerna inom nykterhetsrörelse och frikyrka (för att här bunta ihop dessa i en kategori). Men vi märker dem även i både miljö-rörelse och kvinnorörelse, vars inflytande under senare decennier i många fall kan mäta sig med de tidigare rörelsernas. Eller så har folkrörelserna organiserat befolkningens kultur och fritidsintresse, som inom den omfattande idrottsrörelsen eller det rika svenska körlivet. Detta gäller även Svenska kyrkan som i sin verksamhetsprofil under 1900-talet mer skulle kunna beskrivas som en ”pratykyrka” än en ”gör-kyrka”. Man har varit en marginell aktör i den konkreta produktionen av traditionell välfärd som vård, skola och omsorg. I huvudsak har man arbetat genom påverkansarbete – genom att driva intressen eller särskilda frågor som står organisationen nära eller genom att företräda utsatta grupper och deras intressen. Jag återkommer till denna fråga mot slutet av kapitlet.

Vi kan beskriva det som en i många fall mycket långt gången arbetsdelningen i det svenska samhället mellan stat, näringsliv, hushåll och civilsamhälle. Med få undantag (till exempel folkbildning och rehabilitering och vård av missbrukare och alkoholister) var verksamhet inom vård, skola och omsorg fram till slutet av 1900-talet en i det närmaste exklusiv angelägenhet för den offentliga sektorn och dess organisationer. Och en stor del av den begränsade välfärdsproduktion som ändå förekom i civilsamhället under 1900-talet låg inte i folkrörelserna utan producerades av aktörer från tidigare organisationsvägar: stadsmissioner och diakonisällskap, välgörenhetsinrättningar och filantropiska stiftelser. Ofta är dessa sprungna ur det tidiga 1800-talets associationsväsende och inte sällan med någon form av religiösa förtecken (Wijkström och Lundström 2002).

Jag har på annat ställe mer utförligt diskuterat övergången mellan 1800-talets civilsamhälle (associationsväsendet) och de framväxande folkrörelserna under 1900-talet men enkelt skulle vi kunna beskriva det som en kamp mellan två organisationstraditioner där man skulle kunna tänka sig att de nya folkrörelserna hade valt sam-

ma eller liknande form för sin verksamhet som det mer konservativa associationsväsende som var sprunget ur 1800-talets medel- och överklass. Men varför skulle de nya, mer radikala och framåtblickande organisationsaktivisterna – dessa 1900-talets ”sociala entreprenörer” – välja samma modeller för att organisera och leda de framväxande rörelserna som de gamla sällskapen och filantropiska stiftelserna?

De ambitiösa ledarna för de nya organisationerna var i huvudsak sprungna ur en arbetarklass som ofta befann sig i konflikt med många av de mest grundläggande värderingar och samhällsideal som präglade de etablerade och dominerande maktstrukturerna i samhället. Dessa reproducerades också i och av en tidigare generation organisationer i civilsamhället. Och även om representanterna inte alltid var arbetare var det troligen mer logiskt för de människor som befolkade de sociala rörelser som gör sin entré mot slutet av 1800-talet – ideologiskt och ekonomiskt såväl som organisatoriskt – att bygga starka allianser med den unga välfärdsstaten och dess institutioner. På detta sätt erövrade de nya aktörerna relativt snabbt både politiskt inflytande och ekonomiskt stöd. De fick dessutom högre legitimitet i den med välfärdsstaten delvis gemensamma kampen mot de etablerade maktstrukturerna och deras väktare (Wijkström 2011).

FRÅN SOCIALA RÖRELSE TILL VÄLGÖRENHET OCH FILANTROPI

I slutet av 1900-talet, och ännu mer så under det första decenniet in på det nya seklet, ser vi ett inträde av andra typer av aktörer i det svenska civilsamhället. Med nya sätt att formulera relationen mellan individen och organisationen och annorlunda former för organiseringen av verksamheten utmanar dessa aktörer den tidigare folkrörelsemodellen. Vi notera även framväxten av ett hybrid-språk som tycks vara bättre anpassat för att fånga och beskriva den nya situationen.

Om medlemskapet var 1900-talets sätt för de nordiska samhällena att ordna relationen mellan individen och organisationen i civilsamhället så tycks nu den nygamla konstruktionen ”den frivillige” vara ett alltmer populärt sätt för att organisera denna relation. I många fall har olika begrepp med prefixet frivillig (som i huvudsak verkar ha importerats från engelskans volunteer och återfinns i ord som ”frivilligcentral” och ”frivilligsamordnare”) i organisationerna börjat användas parallellt med medlemsbegreppet. I vissa fall verkar det till och med som om det har kommit för att ersätta klassiska föreställningen om ”den aktive medlemmen” (jfr ”passiv medlem”) som bestämning för att tala om den ideella arbetsinsatsen från de individer som engagerar sig i organisationen.

Detta har skett tillsammans med ett växande intresse för gåvor, donationer och olika typer av insamlingar och välgörenhetsgalor som har kommit att etableras. Det verkar nu som om ”de frivilliga” – denna nya kategori av ”medborgare” i det civila samhället – bereder vägen för en välgörenhet som kanske inte direkt ersätter men åtminstone utmanar den tidigare så stabila förankringen i de sociala rörelserna och deras språkbruk. Det är inte så att dessa fenomen och tendenser är helt främmande för det svenska civilsamhället men under större delen av 1900-talet har dessa i stort sett trängts undan och marginaliserats av den rörelseretorik och -praktik som dominerade förra århundradet. Vi ser på många håll ett nytt *charity speak* växa fram i det svenska civilsamhället under 1990-talet; något som i sin grundhållning på många sätt utmanar det tidigare rörelsetalet.

Andelen frivilliga och deras engagemang i organisationerna växer alltså på samma gång som mängden medlemmar och deras insatser mer eller mindre tycks ha stagnerat i många av organisationerna (Wijkström och Einarsson 2006). Samtidigt ser vi att det arbete som utförs av avlönade anställda ökar i betydelse. I Tabell 1 ser vi hur den totala mängden arbete som utförs i civilsamhället och dess organisationer förändras under 1990-talet. Medan det oavlönade ideella arbete som de traditionella medlemmarna bidrar med i organisationerna under perioden står mer eller mindre stilla ökar det betalda arbete som avlönade anställda utför i organisationerna med ungefär tio procent medan de frivilligas arbete i det närmaste fördubblas.

TABELL 1: MÄNGDEN ARBETE I DET CIVILA SAMHÄLLET UNDER PERIODEN 1992–2002

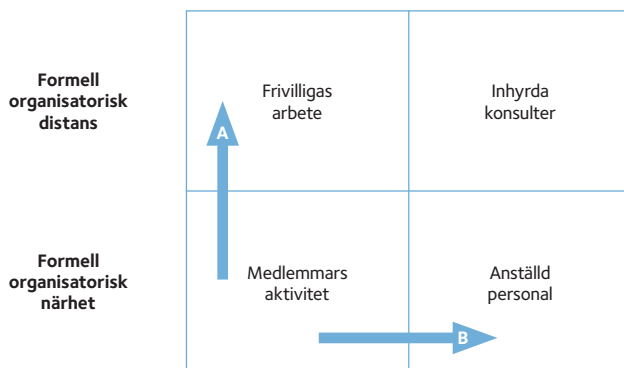
År	Total mängd avlönat arbete (1000-tal heltider)	Total mängd ideellt arbete (1000-tal heltider)	Delmängd 1: Medlemmarnas ideella arbete	Delmängd 1: Medlemmarnas ideella arbete
1992	90 000	294 000	253 000	41 000
1998	–	296 000	252 000	44 000
2002	99 000	351 000	246 000	105 000

Källa: Wijkström och Einarsson (2006)

Samma utveckling beskrivs också grafiskt i Figur 1, där vi ser att civilsamhällets expansion (åtminstone mätt i arbetskraftstillskottet) under perioden 1992–2002 antingen har skett genom avlönade anställda (pil A) eller genom olika frivilliga insatser som i sin grundform handlar om arbete som har utförts av andra än organisationens egna medlemmar (pil B). Och på samma gång kan vi till exempel se att såväl inflytandet för fackförbund som mängden fackliga medlemskap minskar i Sverige (folkrörelsetraditionen) medan det bara under de allra senaste åren till exempel har startats två nya stadsmissioner

i Svenska kyrkans regi; både i Västerås och Uppsala stift (välgörenhetstraditionen). Vi skulle kunna beskriva utvecklingen som att det sociala rörelseparadigm som tidigare dominerade det svenska civilsamhället nu ersätts, eller åtminstone utmanas, av ett framväxande välgörenhetsparadigm. Vad kommer det att innebära det för Svenska kyrkan, dess församlingar och den omfattande verksamheten?

FIGUR 1: ARBETSKRAFTSUTVECKLINGEN I CIVILSAMHÄLLET 1992–2002

Källa: Wijkström och Einarsson (2006)

FRÅN NATIONALSTAT TILL NÄRINGSLIV

Jag har i andra arbeten noterat och beskrivit en annan utveckling i det svenska civila samhället – en rörelse från röst till service – som jag också redan antytt i denna text och som innebär att den röstprägel som tidigare dominerade stora delar av organisationslivet inte längre är lika entydig. Vi kan numera hitta ideella och idéburna organisationer som bedriver verksamhet inom vård, skola och omsorg vilket tidigare har betraktats som välfärdsstatens domän. I takt med att en allt större del av den offentliga sektorn verksamhet har öppnats upp för konkurrens och marknadstänkande har också idéburna aktörer kommit att expandera inom dessa områden (Wijkström och Lundström 2002; Wijkström och Einarsson 2006).

Åtminstone delvis som en följd av denna utveckling så verkar det som om den offentliga sektorn som partner och den statliga logiken som inspirationskälla för organisationerna i flera fall har kommit att ersättas av näringslivets företag som förebilder och marknadens språk som tankeform för verksamheternas styrning, organisering och kommunikation. Man pratar i många av organisationerna nu om att bättre ”marknadsföra” sina verksamheter, om att öka ”medlemsnyttan” eller om att ”stärka varumärket”. Och som Stig Linde (2010) så tydligt visar i sin nyutkomna avhandling har även

församlingar inom Svenska kyrkan stigit upp på denna näringslivsvagn i och med införandet av system för ”*balanced scorecard*” och TQM(*Total Quality Management*)-lösningar (genom ”Kyrkans Q” som är ett verktyg för verksamhetsutveckling framtaget av Församlingsförbundet och Personalpolitiska rådet inom Svenska kyrkan).

Denna förändring av jargongen bland de ideella organisationerna understöds av utbildningar för ”affärsmannaskap” och ett behov hos många anställda att känna sig ”professionella” men också av den offentliga sektorns alltmer utbredda praxis av upphandlingar och kontrakt för att beskriva och organisera relationen till den ideella sektorn och dess organisationer (se t ex Johansson 2005). Vi ser nu hur antalet ”marknadschefer” och ”verkställande direktörer” ökar i sektorn samtidigt som klassiska titlar som direktor och generalsekreterare tycks upplevas som mindre tidsenliga. Och även när det gäller organisationernas räkenskaper har dessa, genom nya regler och ny lagstiftning, kommit att kläs i exakt samma språk som företagens när dessa för bok över sina intäkter och kostnader, vilket Agneta Gustafson (2008) så tydligt har visat i sina studier.

I en nyutkommen bok med titeln ”*The Rise of Management-Speak*” argumenterar författarna för att det nu för tiden är den som behärskar näringslivets språk och tänkande som får sista ordet i spelet om den organisatoriska legitimiteten (Rombach och Zapata 2010). På ett liknande sätt som jag nyss etiketterade det nya välgörenhetspratet i den ideella sektorn som ett *charity speak* menar jag att vi också kan beskriva utvecklingen ovan som framväxten av ett *business talk* i det svenska civilsamhället.

”HÄLFTEN VÄLGÖRENHET, HÄLFTEN FÖRETAG”

Folkrörelseorganisationerna är på intet sätt utrotningshotade men deras tidigare närmast totalt dominerande position i det svenska civilsamhället är nog historia. Vi ser nya eller åtminstone annorlunda sätt växa fram för hur människor väljer att engagera sig i ideella initiativ. Dessa nya initiativ påverkar förstås också utrymmet och möjligheterna för de ursprungliga folkrörelserna och deras organisationer. I organisationerna försöker man kreativt hitta nya sätt för att engagera de många människor som i ökande utsträckning vänder ryggen åt det traditionella medlemskap som attraherade deras mor- och farföräldrar. Förutom en expansion av klassiska välgörenhetsinitiativ ser vi som en respons på denna utveckling också framväxten av en helt ny generation av ”sociala företag” som ägnar sig åt välfärdsproduktion, till exempel inom barnomsorgen eller skolan. Inte sällan ser vi bakom dessa initiativ grupper av frustrerade individer som har upplevt folkrörelseformatet som för stult och som nu söker sig fram längs nya vägar för att kanalisera sitt och andras engagemang. I sitt sökande efter andra

lösningar för att konceptuellt klä engagemanget ser vi också en expansion av det begreppsliga ramverket genom att man lutar sig mot såväl *charity speak* som *business talk* för att beskriva och driva sin verksamhet.

I en intressant sammanflätning av dessa båda strömningar ser helt nya begrepp och praktiker dagens ljus. Vi har nu för tiden till exempel ”insamlingsmarknader” där första halvan av ordet hämtas från välgörenhetstraditionen och andra halvan ur näringslivets språk. Andra hybridord lånas in till de nya visitkorterna direkt från engelskan, som ”*volunteer manager*” eller ”*fundraising officer*”; ena hälften av begreppen är tydliga exempel på det nya *charity speak* och den andra på sektorns nya *business talk*. På ett liknande sätt såg vi också termen ”social ekonomi” introduceras under 1990-talet som ett alternativt sätt att förstå det svenska organisationslivet, ett projekt som också Svenska kyrkan engagerade sig i genom dåvarande ärkebiskopen tillsammans med bland andra koncernchefen för KF. Samtidigt pågår nu jakten för fullt på de ”sociala företag” som ska rädda den hotade välfärden och snart är var och varannan som engagerar sig i någon form av ideell verksamhet en ”social entreprenör”. Den mjukare bestämningen ”social” i kombination med någon form av begrepp som lånats in från affärlivet – ekonomi, företag eller entreprenör – verkar för tillfället vara ett konceptuellt framgångsrecept för att förnya verksamheter i det civila samhället.

I en spekulering om vart det svenska civilsamhället och dess organisationer skulle kunna vara på väg i framtiden – efter 1900-talets ”*hälften rörelse, hälften stat*” – skulle vi med stöd i den utveckling som skisserats ovan kunna formulera ett möjligt alternativ som ”*hälften välgörenhet, hälften företag*”. I detta nya paradigm står förstås det ”sociala företaget” i centrum på samma sätt som den domesticerade folkrörelsen står i centrum av folkrörelsetraditionen.

UTMANINGAR FÖR SVENSKA KYRKAN – FRÅN ”PRAT-KYRKA” TILL ”GÖR-KYRKA”?

Avslutningsvis försöker jag mig här på några funderingar kring Svenska kyrkan i relation till den utveckling som jag har beskrivit i kapitlet. Delar av detta har jag presenterat tidigare, bland annat under 2010 i samband med en utbildning för diakoner anordnad av Lunds stift i vilken jag hade förmånen att medverka.

Svenska kyrkan har förstås en alldeles egen historia och en tidigare tradition med rötter långt innan 1900-talet börjar av såväl välgörenhet som frivillighet. Gåvor från privatpersoner har varit viktiga såväl vid uppförande som renovering av kyrkor – ett modernt och intressant exempel är det stora engagemanget i samband

med återuppbyggnaden av Katarina kyrka i Stockholm efter branden 1990 (Wik-Thorsell 1995). Men donationer och insamlingar har historiskt även spelat roll när det gäller de sociala insatserna och biståndsarbetet. Lekmän har också vid olika tillfällen spelat en viktig roll för organisationens utveckling och EFS, som en organisation i Svenska kyrkan, betonar att just lekmän spelar en viktig roll inom kyrkan, men denna tradition förekommer förstås även i mer högkyrkliga sammanhang. Idag finns också nätverket Ideellt Forum i Svenska kyrkan inom vilket man strävar efter att stärka det frivilliga arbetet i organisationen, och många av de viktiga ungdomsorganisationer som finns inom Svenska kyrkan utgör en viktig källa för det eftersökta ideella engagemanget.

Som vi redan har noterat tidigare i kapitlet experimenterar man sedan ett tag tillbaka inom organisationen i egen tappning med koncept hämtade från näringslivet, exempelvis *"balanced scorecard"* och *"Total Quality Management"* (TQM). Svenska kyrkan har alltså redan mycket på plats av det som står för dörren i den utveckling mot *"hälften välgörenhet, hälften företag"* som jag har skissat på i detta kapitel. Inte minst gäller det i och med att man sedan ett drygt decennium tillbaka nu också har tagit de första stegen i separationen från staten och den offentliga sektorns administration och byråkrati.

Det är kanske lättare för en organisation som Svenska kyrkan att ta till sig dessa "nymodigheter" eftersom man, som Urban Claesson (2006) påpekar i en intressant jämförelse med den danska folkkyrkan, i den svenska motsvarigheten alltid tycks ha haft de framväxande folkrörelserna på armlängds avstånd och inte riktigt lyckats förankra sig i dessa folkliga strömningar. Det innebär att man nu kanske står mer redo för det nya än om man hade varit belastad också av 1900-talets folkrörelsekaraktär. Av den typen av strukturer, processer och inflytande har man ändå fått sin beskärda del genom det parlamentariska systemet, med de nationella politiska partierna som den främsta grunden för rekryteringen till de viktiga styrelseposterna på församlings- och stiftsnivå i organisationen, och förstås också till kyrkomötet på den nationella nivån.

Vi har i tidigare studier kunnat identifiera en rörelse "från röst till service" där välfärdsproduktion inom vård, skola och omsorg får en allt starkare position i det svenska civilsamhället, relativt den tidigare dominansen av röstfunktionen (som *advocacy*, lobbying och annat påverkansarbete). Om jag skulle försöka isolera en enskild faktor av betydelse för utvecklingen inom Svenska kyrkan och som dessutom skulle kunna fungera som en motor för de olika verksamheterna inom organisationen så skulle det nog vara just denna rörelse. I en parallell skulle vi då kunna fråga oss om vi kommer att se en motsvarande utveckling – från produktion av röst till pro-

duktion av välfärdsservice – inom Svenska kyrkan. Lite utmanade skulle vi kunna beskriva en sådan utveckling som en rörelse ”*från prat-kyrka till gör-kyrka*”. Vad innebär detta för den organisering och ledning respektive för de nya resurser som troligen kommer att behövas? Och inte minst i sammanhanget – vad innebär det för organisationens roll och uppdrag i vårt samhälle?

Inte för att det tidigare har saknats vare sig socialt engagemang eller diakoni inom organisationen, tvärtom, men för att Svenska kyrkans roll i den samlade produktionen av välfärd i landet hittills har utgjort en mycket begränsad del av det totala utbudet i jämförelse med de större kyrkorna i många andra länder. En sådan utveckling behöver inte nödvändigtvis innebära att präster och andra i svenska kyrkan slutar prata – om Gud och Jesus eller om rättvisa, solidaritet och mänskliga rättigheter. Det skulle till och med kunna bli fler arenor för dessa att nå ut till de människor som kyrkan inte normalt når ut till med sina budskap. Men det innebär också att alltfler äldreboenden, daghem, stadsmissioner eller kanske till och med skolor och vårdhem kommer att initieras och drivas inom ramen för eller i nära anslutning till Svenska kyrkan. Relativt sett skulle då verksamheter inom vård, skola och omsorg kunna komma att få en allt viktigare roll och position inom Svenska kyrkan. Vad innebär det?

Klart är att Svenska kyrkan konstitutionellt och formellt nu har avskiljts från den svenska statsapparaten som huvudman för verksamheterna. Men vad kommer istället? Kommer den nuvarande ”hybridlösningen” med de politiska partierna i de beslutande församlingarna, möjligen uppluckrad och utmanad av några speciella kyrkopartier som POSK och Gabriel, att kunna fortsätta fungera med Svenska kyrkan som ett slags halvstatlig folkkyrka, oavsett vad nu än begreppet folkkyrka i sig innebär? Kommer det ändå att vara så – om det är den väg man kommer att vandra – att de nya avtalen och kontrakten för att kunna bedriva vård, skola och omsorg med offentlig sektor som finansiär på lokal och regional nivå i praktiken fjättrar och binder upp organisationen – som en modern jätten Gulliver – vid den svenska välfärdsstatens arrangemang?

Och än allvarligare, finns det därmed kanske också en risk för att Svenska kyrkan långsamt kommer att bolagiseras och kommersialiseras så att säga ”inifrån”? Detta som en följd av den pågående marknadsanpassning som idag sker på många håll inom statsapparaten för att effektivisera och konkurrensutsätta verksamhet som tidigare utfördes inom välfärdsstatens hägn.

Detta är några av de frågor som man med fog kan resa. Risken är då att man i den egna organisationen får in ett slags tankemässiga trojanska hästar där kyrkan så att säga "på köpet" får med sig näringslivets modeller och tänkande som den svenska statsapparaten redan har tillägnat sig genom decennier av umgänge med filosofin *New Public Management* och dess modeller. Genom att ta över verksamheter som tidigare har legat inom den offentliga sektorn, eller genom att delta i upphandlingar som arrangeras inom välfärdsstatens områden, är man som underleverantör också skyldig att följa de regler och förordningar, till exempel när det gäller begränsningar av religiösa inslag i verksamheten, som beställaren tillhandahåller. Hur väl ligger det i linje med de företrädare inom Svenska kyrkan som menar att de nya verksamheterna erbjuder plattformar för att komma i kontakt med nya människor till vilka man vill sträcka ut de kristna budskapen och den religiösa gemenskapen?

VIGDA ÄMBETSMÄN, PROFESSIONELLA TJÄNSTEMÄN ELLER FRIVILLIGA LEKMÄN?

Allt det nya arbetet måste också organiseras. Delar av expansionen kan säkert hanteras inom ramen för redan existerande organisationer som helt enkelt blir lite större än tidigare, får lite mer verksamhet och ytterligare personal. Men om utvecklingen blir tillräckligt stark, och om den tar fart på platser eller inom områden där man inte tidigare har funnits, så finns det anledning att tro att det kommer att startas nya verksamheter och nya organisationer inom Svenska kyrkans hägn. Såväl inom dessa nya organisationer som vid en expansion inom redan befintliga strukturer kommer behovet av personer som driver och leder dessa verksamheter att öka.

En intressant fråga blir då vilka som kommer att erbjudas dessa nya uppdrag. Kommer det i huvudsak vara personer ur de "vigda" grupperna, framförallt präster och diakoner, som tar över dessa uppdrag? Eller blir det någon form av professionella anställda som rekryteras utifrån – med verksamhetsrelevanta utbildningar som socionomer, pedagoger eller ekonomer? Vilken roll kommer de nya frivilliga krafterna att erbjudas eller ta i den framväxande självständiga folkkyrkan? En inte alltför vågad gissning är väl att det trots alla dessa terminologiska "män" – ämbetsmän, tjänstemän, lekmän – ändå kommer att vara kvinnorna i organisationen som i än större utsträckning kliver i många av de nya uppdragen, såväl de avlönade som de ideella. Redan nu domineras mycket av organisationens sociala och mer handfasta arbete av kvinnor och om dessa delar av verksamheten nu kommer att viktas upp kan man anta att denna dominans befästs ytterligare.

En möjlig utveckling är att det är personer ur de professionella grupperna – utan att dessa nödvändigtvis har någon egentlig egen relation eller koppling till de värderingar och grundsatser som man kan anta ligger centrala i Svenska kyrkan som organisation – som tar över driften av verksamheterna. På sikt finns det då en klar risk för att dessa tjänstemän och de olika verksamheter de leder också kommer att omdefiniera Svenska kyrkan och hennes verksamhet. Det vill säga om inte representanterna för huvudmannen – till exempel kyrkoherden och i förlängningen även kyrkofullmäktige – är utrustade med den kompetens och kapacitet som behövs för att leda de anställda personerna och verksamheterna i någon form av svenskkyrklig riktning. Om inte de vigda befattningshavarna och de valda församlingarna har kraft nog att hålla verksamheterna på den smala vägen i de fall de professionella skulle brista eller vackla i sin tro finns det en klar risk för att det istället blir ”svansen som viftar hunden” och inte tvärtom. Vi skulle kunna jämföra med den utveckling organisationen sedan en lång tid har haft när det gäller kyrkomusiken som i många fall idag tydligt verkar leva sitt eget liv utanför de religiösa delarna av kyrkan och där det av någon anledning inte heller verkar finnas några större krav på att utövarna ska vara troende.

Detta väcker förstås också frågan om hur nära de nya verksamheterna kommer att kunna kopplas till moderorganisationens grunduppdrag och kärna, vilket i sin tur väcker frågan om vad kärnan i Svenska kyrkans egentligen är. Och så är vi kanske tillbaka i frågan om vad bestämningen folkkyrka betyder. Är det mer av partipolitisk demokrati, aktiva medlemmar och folkrörelse än av klassisk teologi och kyrka? Blir det mer av föreningsliv än av församlingsliv i den nya kyrkan?

NYA RESURSER OCH NYA ROLLER I DEN NYA KYRKAN

Vi har också den klassiska spänningen inom organisationen mellan prästerna å ena sidan och diakonerna å den andra. Vad händer om det relativt sett blir mer av ”göra” (välfärdsproduktion) och mindre av ”prata” (påverkan, röstarbete) inom organisationen? Om jag skulle våga mig på en gissning är det är troligt att inflytandet och makten för diakonerna och deras arbete i så fall kommer att öka, delvis på bekostnad av prästernas position i organisationen idag. De nya tjänster som behöver inrättas om Svenska kyrkan expanderar sin produktion inom vård och omsorg kommer troligen i större utsträckning att besättas av diakoner, och det kommer troligen att gälla även för de nya chefstjänsterna som tillkommer inom dessa områden. Man skulle kunna spekulera om huruvida vi kommer att få se en utveckling som liknar den vi sedan ett tag tillbaka har haft vid våra sjukhus. Där har en tidigare i stort sett ohotad läkarkår i många fall fått se sina positioner och de tillhörande privilegierna

utmanade av sjuksköterskorna. Dessa sjuksköterskor har i många fall med energi och skicklighet tagit sig an det administrativa och ekonomiska arbetet i sjukhusens vardag; delar som har fått allt större betydelse i vården.

Å andra sidan kanske kan man förstå den utveckling mot ett slags ”chefspräster”, som det möjligen går att tolka in i Stig Lindes (2010) avhandlingsarbete, som ett sätt för vissa kyrkoherdar att få mer inflytande genom att vikta upp sin närvaro i den del av församlingsarbetet som kan beskrivas som en management- eller VD-roll. Även om den numera är avskaffad från kyrkomötet så lever större delen av Svenska kyrkan fortfarande med den komplicerade ”dubbla ansvarslinjen” – för enkelhetens skull kan vi kalla dess två linjer för ansvar inom Svenska kyrkan den *demokratiska* respektive den *teokratiska*. Kanske är det nu den mer ”världsliga” delen av uppdraget som kommer att viktas upp av prästerna. Likt rektorerna i våra skolor behöver kanske prästerna nu mer utbildning inom management och affärsmannaskap för att komplettera den teologiska basen med för att överleva i den nya organisationen och de förändrade omvärldsförutsättningarna.

Den nya och utökade tjänsteproduktion som man möjligen kan se i kristallkulan kommer också att behöva nya resurser, vilket för övrigt hur som helst är aktuellt för Svenska kyrkan om det medlemstapp som pågår sedan ett antal år tillbaka fortsätter. Det skulle till exempel kunna leda till att det i organisationen skapas än större utrymme för personer som vill engagera sig ideellt – frivilliga – inom dessa nya verksamhetsområden. Utifrån ett resursperspektiv kan vi också tänka oss att organisationen i allt högre grad kommer att bli beroende av olika former av kontrakt eller avtal med den offentliga sektorn inom kommun och landsting. Men vi kan också tänka oss att intresset och utrymmet för gåvor och donationer från såväl privatpersoner som företag kan komma att öka. Sådana förändringar skulle också kunna leda till att vi får se nya tjänster inom organisationen som kan beskrivas som frivilligsamordnare, upphandlingsansvarig eller fundraiser. Nya kategorier av personal med nya arbetsuppgifter i den nya organisationen.

Jag spekulerade i avsnittet ovan om det är de vigda grupperna, prästerna och diakonerna, som tillsammans kommer att utgöra det viktigaste bålverket inom Svenska kyrkan. Ett bålverk gentemot en stadigt mer kommersialiserad och marknadsanpassad organisation med alltmer makt och inflytande hos andra professionella grupper som behövs för att driva de nya verksamheterna och där risken är stor att man fortsätter att springa (välfärds)statens ärenden, trots separationen för lite mer än ett decennium sedan.

Men kanske skulle man så här avslutningsvis kunna provocera tanken ytterligare genom att fråga sig om räddningen för organisationen verkligen ligger hos de vigda grupperna. Om vi betraktar den nya Svenska kyrkan som en självständig organisation buren framåt av de egna grundläggande kristna värderingarna och idealen så kanske man fortfarande kan betrakta många av de anställda prästerna och diakonerna i Svenska kyrkan – som i stor utsträckning har utbildats och formats som teologer och socionomer de är i den statliga universitets- och högskolevärlden – som ett slags stats-tjänstemän istället för de ideologiska och teologiska fackelbärarna i organisationen.

Det är kanske istället från ett helt annat håll inom organisationen som vi bör vänta oss den förnyelse och nytändning som många tycker behövs inom Svenska kyrkan. Det är möjligt att det blir grupper av de tidigare nämnda och engagerade lekmännen som tar över och driver frågor som handlar om idéinnehållet i den nya organisationen. Det har ju hänt förr. Kanske är det lekmän som kommer att driva organisationen mot en religiöst mer aktiv kyrka eller öppnar upp Svenska kyrkan för verksamheter inom vård, skola och omsorg där man tydligare vågar väva in de kristna budskapen. Detta kommer i så fall kräva att dessa lekmän engagerar sig i så väl de folkvalda instanserna som i ledningen och driften av det löpande arbetet.

”SVENSKA KYRKAN AB” ELLER (VÄLFÄRDS)STATSKYRKA I REPRIS?

Troende ämbetsmän respektive engagerade lekmän – i ett förnyelsearbete i huvudsak buret av kvinnor – som räddningen för den nya Svenska kyrkan. Kanske i någon form av strategiska allianser mellan dessa två krafter i organisationen och inom ramen för en ny ”ungkyrkorörelse” – nu när det är 100 år sedan det senaste försöket. Och varför inte med stöd i all den föreningserfarenhet och det ideella engagemang som förekommer i en organisation som Svenska Kyrkans Unga? Kanske är detta också en utveckling som vi borde önska oss – som medborgare i svenska staten och medlemmar i Svenska kyrkan. För vad skulle alternativen vara?

Svenska kyrkan drivet som ett företag? Det känns inte som en förbättring för någon att vi får ytterligare en stor privat vård- eller utbildningskoncern på halsen som med ökad ekonomisk vinst som enda vision driver vårdhem och skolor på uppdrag av våra lands- ting och kommun. Vi behöver verkligen inte ännu en ny ”välfärds- aktör” som utan något annorlunda innehåll för den nya verksamheten arbetar hårt för att minimera sina kostnader och maximera intäkterna som sitt grundläggande idéinnehåll.

Eller så går vi kanske tillbaka till en trygg och stabil kyrka i statliga ledband som fungerar som ett slags parallell offentlig sektor, men nu med allt större insatser inom den reguljära välfärdsproduktionen? En kyrka där man helt enkelt driver HVB-hem, skolor, vårdcentraler, rådgivningscentraler och daghem på precis samma sätt och med exakt samma värderingar som den offentliga sektorn. Och med en organisation kontrollerad av i princip samma politiska partier som med sitt inflytande i riksdagen redan är satta att ansvara för att driva ”den vanliga” offentliga sektorn. Men varför det? Då kan vi ju lika gärna låta bli att flytta ut välfärden ur den gamla välfärdsstaten och bespara både oss skattebetalare och medlemmarna i Svenska kyrkan det krångel och de transaktionskostnader som kommer att uppstå vid flytten av de olika välfärdsinrättningarna.

Oavsett vad som händer så står Svenska kyrkan och de människor som är aktiva och engagerade i hennes många olika verksamheter inför ett antal intressanta men också svåra vägval. Det är vägval som handlar om vad Svenska kyrkan ska vara och vad man ska ägna sig åt, men också om hur detta ska organiseras och vilka resurser som ska användas. Personligen hoppas jag att både aktiva lekmän och troende ämbetsmän kommer att kunna spela roll i framväxten av den nya folkkyrkan.

Filip Wijkström
Docent i företagsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm

LITTERATUR

Claesson, Urban (2006) "En folklig folkkyrka?" i Lars Svedberg och Lars Trägårdh (red) *Det civila samhället som forskningsfält. Nya avhandlingar i ett nytt sekel*, Gidlunds förlag och Riksbankens Jubileumsfond, Stockholm.

Gustafson, Agneta (2008) *Redovisning och kontroll av ideell verksamhet. En alltmer reglerad och standardiserad praktik*, Sober Förlag, Stockholm.

Hvenmark, Johan (2008) *Reconsidering Membership. A Study of Individual Members' Formal Affiliation with Democratically Governed Federations*, Handelshögskolan i Stockholm, Stockholm.

Johansson, Staffan (2005) *Ideella mål med offentliga medel. Ideella mål med offentliga medel*, Sober Förlag, Stockholm.

Linde, Stig (2010) *Församlingen i granskningssamhället*. Lund University Press, Lund.

Micheletti, Michele (1995) *Civil Society and State Relations in Sweden*, Ashgate, Farnham.

Papakostas, Apostolis (2011) "More Organizations with Fewer People", i Wijkström, Filip och Annette Zimmer (red) *Nordic Civil Society at a Cross-Roads*, Nomos, Baden-Baden.

Rombach, Björn och Patrik Zapata (2010) (red) *The Rise of Management-Speak*, Santérus Academic Press, Stockholm.

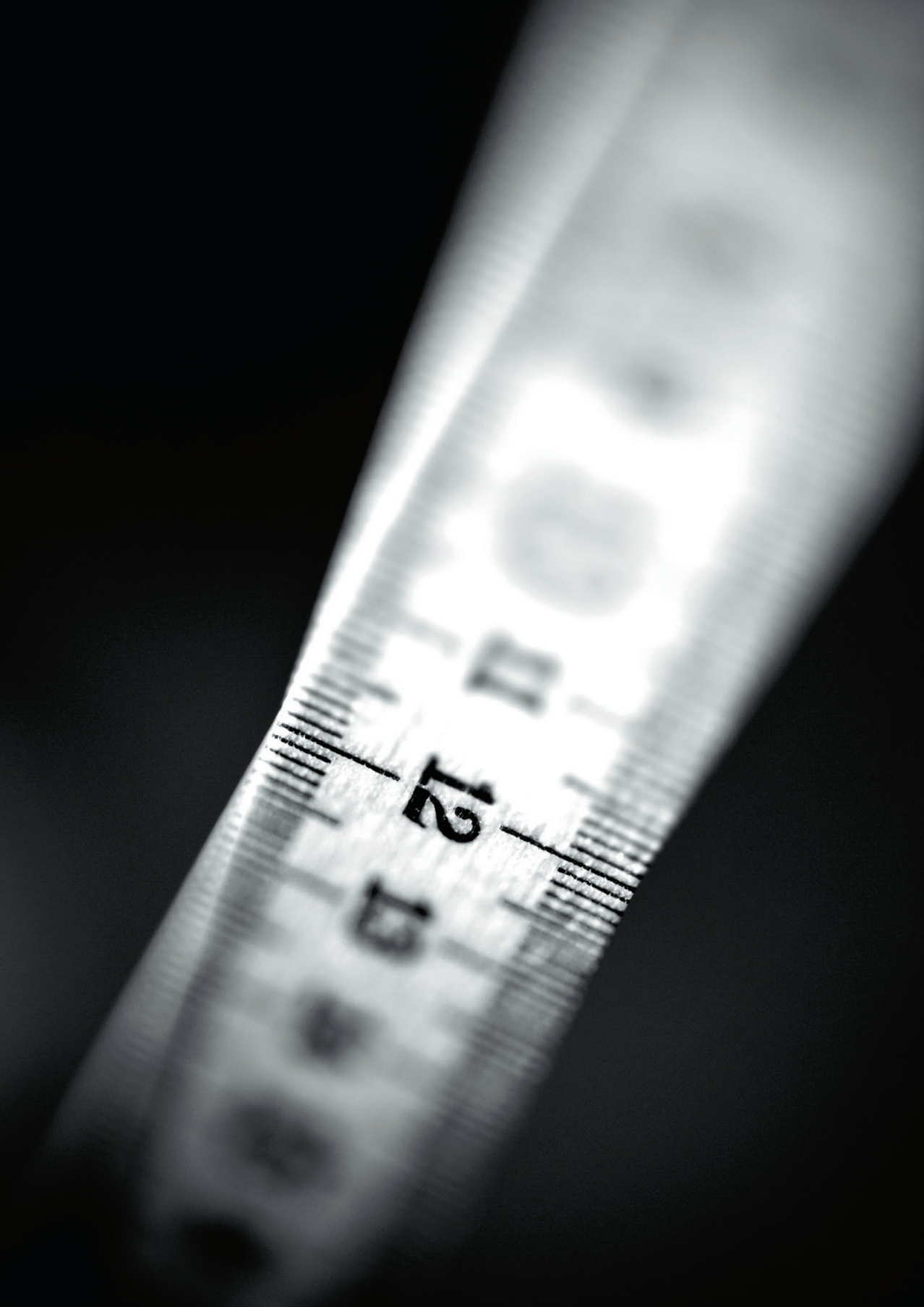
Wijkström, Filip och Tommy Lundström (2002) *Den ideella sektorn. Organisationerna i det civila samhället*, Sober Förlag, Stockholm.

Wijkström, Filip och Torbjörn Einarsson (2006) *Från nationalstat till näringsliv? Det civila samhällets organisationsliv i förändring*, Handelshögskolan i Stockholm, Stockholm.

Wijkström, Filip (2010) *Civilsamhällets många ansikten. En samling essäer 1995-2010*, Handelshögskolan i Stockholm, Stockholm.

Wijkström, Filip (2011) "Charity Speak and Business Talk. The On-Going (Re)hybridisation of Civil Society" i Wijkström, Filip och Annette Zimmer (red) *Nordic Civil Society at a Cross-Roads*, Nomos, Baden-Baden.

Wik-Thorsell, Anna Lena (1995) *Rädda Katarina! En kyrkas återuppbyggnad*, Stockholm Cordia, Stockholm.

12

13

Kapitel 3

Det religiösa Jönköping 2001–2010

Gudstjänst- och andaktsbesök i tioårsperspektiv

Sedan 1991 har årligen en räkning av antalet gudstjänst- och andaktsbesök helgen före domssöndagen genomförts i Jönköpings kommun. Denna räkning har haft som modell den så kallade Stockholmsräkningen som initierades av religionssociologen Berndt Gustafsson 1962 och som genomfördes först av Religionssociologiska Institutet i Stockholm, därefter av Svenska kyrkans forskningsavdelning i Uppsala. Också tidpunkten för räkningen valdes efter modell från denna undersökning liksom metod och redovisningssätt.

Måndagen före det veckoslut då räkningen skulle äga rum fick respektive församling ett personligt brev med information om undersökningens uppläggning och syfte. Adressaterna ombads att i frankerat svarskuvert återsända bifogat svarsformulär. Svarsprocenten har under hela perioden varit maximal, även om vissa kompletteringar fått göras via telefon. Stor beredvillighet har visats att lämna efterfrågade uppgifter.

I undersökningen har ingått samtliga kyrkor, samfund, församlingar och religiösa grupperingar i Jönköpings kommun. Enligt mönster från Stockholmsräkningen kategoriserades dessa i tre grupper, nämligen Svenska kyrkan, De fria samfunden samt Övriga samfund. I den senare ingick samtliga religiösa grupperingar vid sidan av Svenska kyrkan och den etablerade frikyrkligheten, vilket varit mindre lyckad men ändå bibehållits. Ytterligare en kategori har benämnts Ekumeniska gudstjänster, vartill skilda samkristna arrangemang förts, dock inte gudstjänster och andakter anordnade

av gemensamma församlingar, det vill säga församlingar som är anslutna till mer än ett frikyrkosamfund. Från och med 1996 har dessutom efterfrågats det aktuella medlemstalet i november varje år i samtliga församlingar utanför Svenska kyrkan.

Resultaten av dessa årliga undersökningar har kontinuerligt presenterats i Jönköpings-Posten, oftast i veckan mellan jul och nyår. Undersökningsresultaten har vidare uppmärksammats i regional- och lokalradio liksom i regionala och lokala TV-inslag. Dessutom har de rapporterats och kommenterats i exempelvis Kyrkans Tidning. Resultaten av undersökningarna 1991–1997 har vidare presenterats i Tro & Tanke respektive Tro & Tanke Supplement 1992–1998, i samtliga fall som jämförelsematerial till Margareta Skogs undersökningar av motsvarande typ i Stockholm. Dessutom har räkningarna presenterats i Tro & Tanke 1996:1 samt 2001:4 i fem- respektive tioårsperspektiv, vartill hänvisas för perioden 1991–2000. Den föreliggande sammanställningen av räkningarna 2001–2010 skall ses som en uppföljning av redovisningen för perioden 1991–2000 i Tro & Tanke 2001:4 och är därför disponerad på samma sätt efter den tidigare omnämnda kategoriseringen.

Varje avsnitt inleds med uppgifter om organisation och eventuella förändringar härvidlag, liksom med upplysningar av såväl allmän som lokal karaktär, exempelvis nedläggning av lokaler eller tillkomsten av nya. Avsnitten om fria och övriga samfund innefattar även uppgifter om medlemsutvecklingen. Vidare görs också försök till kategorisering efter gudstjänsttyp.

Jönköpings kommun bildades 1971 av tre städer, Jönköping, Huskvarna och Gränna, en köping, Norrahammar, och sju kommuner samt del av ytterligare en kommun. Detta återspeglas fortfarande i indelningen i kommundelar. Kommunen hade vid bildandet 107 768 invånare. Tjugo år senare var antalet invånare 112 110, en ökning med 4 procent. Under tioårsperioden 1991–2000 expanderade kommunen ytterligare till 116 878, alltså med ungefär lika många procent, under det senaste decenniet till 127 198 invånare eller 8,8 procent, hela perioden 1991–2010 med 13,6 procent. Av kommunens befolkning är cirka 46 procent bostätt i centralorten, 18 procent i Huskvarna samt 36 procent i övriga delar. Befolkningsökningen har varit något högre i Jönköping än i kommunens övriga delar.

GUDSTJÄNST- OCH ANDAKTSBESÖK HELGEN FÖRE DOMSSÖNDAGEN 2001–2010

Det sammanlagda antalet besök vid gudstjänster och andakter den aktuella helgen under perioden 2001–2010 har pendlat mellan 21 902 eller 18,5 procent av befolkningstalet 2002 och 16 167 be-

sök eller 12,9 procent 2009. Det är i detta sammanhang viktigt att poängtera, att det är antalet besök som räknas, inte antalet besökare. En person kan mycket väl besöka mer än en gudstjänst eller andakt samma helg. För denne besökare har då två eller flera besök noterats.

Medeltalet besök under perioden 2001–2010 är 18 600 eller 15,3 procent av befolkningstalet, en ökning jämfört med föregående tioårsperiod såväl numerärt som procentuellt. Motsvarande tal 1991–2000 var 16 792 besök eller 14,7 procent.

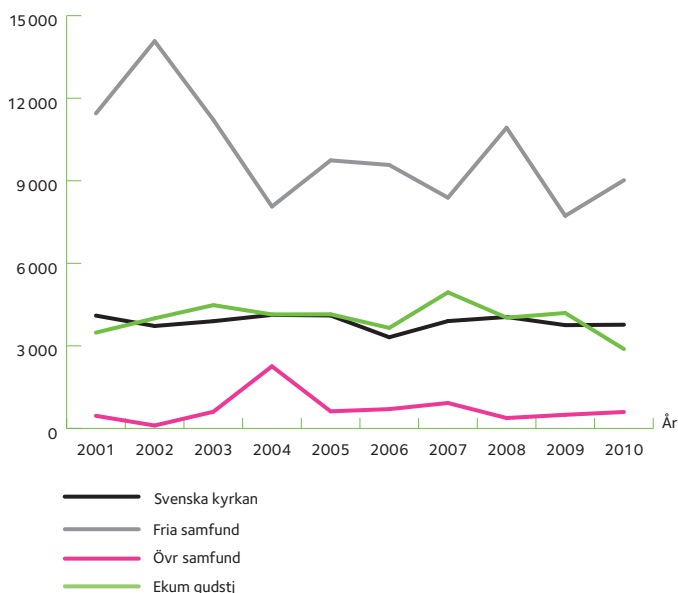
Antalet enheter som ingått i undersökningen, församlingar, kårer och organiserade grupper, var vid periodens början 97, 26 inom Svenska kyrkan, 52 inom De fria samfunden och 19 inom kategorin Övriga samfund. Vid periodens slut hade sammanslagningar, nedläggningar och andra förändringar medfört att antalet minskat till 82, inom de olika kategorierna 15, 49 respektive 18.

Antalet lokaler vari gudstjänster och andakter hållits var betydligt högre. Vid periodens början var antalet lokaler 109, varav 47 respektive 50 inom Svenska kyrkan och De fria samfunden. Övriga samfund utnyttjade delvis Svenska kyrkans lokaler. Motsvarande totala tal tio år senare var 99, varav 37 respektive 49 inom Svenska kyrkan och De fria samfunden. Vid samtliga räkningshelger stod ett antal lokaler oanvända. Jämfört med den föregående tioårsperioden var antalet lokaler 2001–2010 betydligt mindre utnyttjade.

Antalet besök hör med något undantag samman med antalet gudstjänst- och andaktstillfällen. Detta antal har pendlat mellan 289 helgen före domssöndagen 2003 och 222 och 201 åren 2009 respektive 2010. År 2003 noterades ett högt besökstal medan det åren 2009 och 2010 var påfallande lågt. Medeltalet gudstjänst- och andaktstillfällen under perioden 2001–2010 utgjorde 244, varav 66 respektive 112 i Svenska kyrkan och De fria samfunden. Inom Övriga samfund var antalet i medeltal 52, medan antalet Ekumeniska gudstjänster var 14 i medeltal.

En tredjedel av antalet lokaler var belägna i centralorten. En lika stor del av antalet gudstjänster och andakter var också förlagda till Jönköping. Drygt hälften av besöken skedde i huvudorten, beroende på att praktiskt taget samtliga samfund, församlingar och religiösa grupperingar har lokaler i det som en gång utgjorde Jönköpings stad. I dessa avseenden har ingen större förändring skett jämfört med föregående tioårsperiod.

DIAGRAM 1: ANTAL GUDSTJÄNST- OCH ANDAKTSBESÖK PER SAMFUND I JÖNKÖPINGS KOMMUN HELGEN FÖRE DOMSÖNDAGEN ÅR 2001–2010

SVENSKA KYRKAN

Svenska kyrkan hade vid det nya millenniets första år fjorton pastorat med 24 församlingar inom Jönköpings kommun. Under den här aktuella tioårsperioden skedde sammanläggningar av församlingar, varigenom antalet minskade till 15. Antalet pastorat har förblivit oförändrat liksom gränserna för stift och kontrakt.

Antalet kyrkor och kapell är likaså oförändrat, cirka 40, vartill kommer ett 25-tal församlingshem och -gårdar. Några kyrkliga lokaler har under perioden varit föremål för omfattande renoveringar och därför stängda någon av räkningshelgerna. Ett äldre församlingshem i Bankeryd har ersatts av en modernare och mera ändamålsenlig församlingsgård.

På Dalviksområdet i Jönköping finns en så kallad samarbetskyrka i väl fungerande samverkan mellan Svenska kyrkan och Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen. Dess besökstal har förts till Sofia församling inom Svenska kyrkan. Finskspråkiga gudstjänster har hållits i olika svenskkyrkliga lokaler.

Totala antalet besök var mellan 4 945 räkningshelgen 2007 innefattande en Elvis-konsert i den fullsatta Sofiakyrkan i Jönköping och 2 885 helgen direkt efter allhelgonahelgen 2010 eller 4,0 respektive 2,3 procent. Medeltalet besök var 3 991 eller 3,3 procent, en ökning jämfört med föregående decennium såväl numerärt som procentuellt sett med 373 besök eller 0,2 procent. En orsak härtill är det utökade utbudet under de senaste tio åren, i medeltal 66 mot 59 gudstjänst- och andaktstillfällen. I genomsnitt deltog 60 personer i dessa, ungefär lika många som tidigare.

Sett i förhållande till det samlade religiösa utbudet i kommunen den aktuella helgen utgjorde samlingarna i Svenska kyrkan mellan 17,7 och 25,9 procent, i genomsnitt 21,6 procent. Vad gäller besöksstalet i förhållande till samtliga gudstjänst- och andaktsbesök utgjorde detta i medeltal 21,5 procent. Mera generellt kan alltså konstateras att Svenska kyrkan liksom under den föregående perioden stod för en fjärdedel av det religiösa livet i kommunen.

Drygt en fjärdedel av Svenska kyrkans gudstjänster innefattade nattvard, en betydande ökning mot den tidigare tioårsperioden. Andelen Övriga gudstjänster utgjorde hälften av samtliga, en betydande ökning från tre av tio föregående decennium. Besöken per gudstjänst är i stort sett lika många i båda fallen.

DE FRIA SAMFUNDEN

Samtliga frikyrkosamfund som var verksamma i Sverige i stort hade församlingar i Jönköpings kommun 2001–2010. Nybygget Kristen Samverkan bytte 2002 namn till Evangeliska Frikyrkan. Året därpå blev Svenska Missionsförbundet Svenska Missionskyrkan.

Antalet frikyrkoförsamlingar och kårer minskade under perioden från 52 till 49, då tre församlingar tillhörande Svenska Alliansmissionen upphörde, Bogla, Järstorp och Uppgränna. Trots denna åderlåtning hade detta samfund vid periodens slut flest församlingar inom kommunen, nämligen 13, vartill kommer liksom tidigare ytterligare sex med anslutning även till annat samfund. I övrigt skedde inga större organisatoriska förändringar.

Antalet medlemmar i dessa församlingar anslutna till de etablerade frikyrkosamfundet var vid periodens början 11 616 personer eller 9,86 procent av befolkningen, vid periodens slut 11 613 eller 9,13 procent, numerärt sett oförändrat men procentuellt sett en nedgång med knappt tre fjärdedels procent på grund av kommunens befolkningsökning.

Sett i samfundsperspektiv ökade tre av nio samfund sina medlems-tal inom kommunen, Alliansmissionen, Evangeliska Frikyrkan samt SjundeDagsAdventistsamfundet. De övriga redovisade minskning, Svenska Missionskyrkan dock med endast en medlem främst tack vare Andreasförsamlingens ökning från 197 till 340 personer eller 72,6 procent.

Mest av alla samfund minskade Svenska Baptistsamfundet, drygt 80 procent, dels genom övergången till Missionskyrkan, dels genom genomgripande matrikelgenomgång. Metodistkyrkan och Svenska Frälsningsarmén minskade med drygt 40 procent. Dessa tre samfunds församlingar i Jönköping inledde under perioden samarbete beträffande gemensamt gudstjänstliv.

Sett i församlingsperspektiv ökade 19 församlingar sitt medlems-tal medan 28 minskade. Två församlingar noterade oförändrat medlemstal. Förutom den nämnda Andreasförsamlingen i sina nybyggda lokaler Fjällstugan redovisade Kungssportskyrkan och Råslätts församlingssamfund betydande ökning. Under den föregående tioårsperioden hörde Andreasförsamlingen till dem som minskade mest. Tjugoen församlingar ökade eller minskade medlemstalet mellan en och tio procent, däribland Pingstförsamlingen i Jönköping från 2 385 till 2 555 personer. Pingstförsamlingen i Norrahammar/Taberg ökade marginellt, övriga åtta pingstförsamlingar redovisade minskning.

Arton frikyrkoförsamlingar hade i november 2010 över 200 medlemmar, fem tillhörande Pingströrelsen respektive Missionskyrkan, fyra Alliansmissionen, två Evangeliska Frikyrkan, en med dubbelanslutning till Alliansmissionen och Missionskyrkan samt slutligen Frälsningsarméns kår i Jönköping. Tolv församlingar hade 50 eller färre medlemmar.

Vid sidan av personer med formellt medlemskap har varje församling ett antal så kallade betjänade, det vill säga registrerade deltagare i verksamheter för barn, ungdom och pensionärer, i kvinno- och studiearbete, i sång- och musikverksamhet samt regelbundna gudstjänstbesökare som ej är församlingsmedlemmar. Antalet betjänade inklusive personer med formellt medlemskap uppgår i Jönköpings kommun till 23 000 personer eller 18 procent av befolkningen.

Totala antalet frikyrkliga gudstjänster och andakter varierade 2001–2010 mellan 74 och 149 med ett medeltal på 112. Antalet besök totalt sett var i genomsnitt 10 018, per gudstjänst i medeltal 90. Procentuellt sett var besöksfrekvensen i genomsnitt 8,3 procent av befolkningen, 53,5 procent i förhållande till det totala besökstalet, det vill säga dubbelt i jämförelse med Svenska kyrkan.

Hälften av besöken gjordes vid så kallade huvudgudstjänster. Detta antal utgjorde dock endast en dryg tredjedel av totala antalet gudstjänster, 35,3 procent. Medeltalet besök vid dessa var 131 personer, mer än dubbelt så många som inom Svenska kyrkan. Antalet musikgudstjänster var få men samlade i medeltal ännu fler besökare än huvudgudstjänsterna, 142 personer. Desto fler var antalet övriga gudstjänster, dock med betydligt färre besök vid varje tillfälle. Att besöka en frikyrklig gudstjänst eller andakt framstår alltså i Jönköpingsbygden som något normalt för en icke ringa del av befolkningen.

EKUMENISKA GUDSTJÄNSTER

Antalet ekumeniska gudstjänster i kommunen den aktuella helgen 2001–2010 varierade mellan sex och trettiofyra med ett medeltal på fjorton. Det höga antalet redovisades 2004, då en ekumenisk konferens hölls i Pingstkyrkan i Jönköping med 1765 besök vid sjuutton samlingar. Antalet besök var i genomsnitt 714 med 51 besök vid varje tillfälle.

Oftast utgjorde de ekumeniska samlingarna enstaka arrangemang, ibland dock återkommande tradition, bland annat i Skärstad/Ölmstad. Sjukhuskyrkans gudstjänster samt samlingar på Wettershus retreatgård har förts till kategorin Ekumeniska gudstjänster, däremot inte den varje helg återkommande samverkan beträffande gudstjänster som etablerats mellan Betania baptistförsamling, Svenska Frälsningsarmén samt Sankt Johannes metodistförsamling i Jönköping.

ÖVRIGA SAMFUND

Kategorin Övriga samfund innefattar statistiskt sett i denna undersökning en rikt varierad skala av gudstjänster och andakter enligt mönster från den tidigare så kallade Stockholmsräkningen. Där återfinns sålunda katolska kyrkan samt ett antal 'invandrarkyrkor' hemmahörande i österländsk eller ortodox tradition. Vidare innefattas i denna kategori samfundsberoende församlingar, exempelvis Livets Ord, samt tre församlingar hörande till alternativa rörelser. Slutligen räknas till denna kategori också andra religioner än kristendomen, nämligen islam och hinduism.

Totalt firades inom kategorin Övriga samfund i genomsnitt 52 gudstjänster och andakter den aktuella helgen, i förhållande till föregående tioårsperiod en ökning med 60 procent, bland annat beroende på ökad invandring. Dessa samlingar hade ungefär lika många besök som Svenska kyrkan eller i genomsnitt 3863 besök, också en betydande ökning med drygt 1000 besök eller närmare 40 procent. Vid varje samling deltog i medeltal 74 personer.

Sankt Franciscus katolska församling höll i genomsnitt sju gudstjänster och andakter med i medeltal 90 besök. Förutom på svenska hölls mässor även på kroatiska, polska, slovenska, spanska och vietnamesiska. Antalet medlemmar ökade under tioårsperioden från 1 892 till 2 939 personer eller 55 procent.

Sju församlingar tillhöriga österländska och ortodoxa kyrkor har varit verksamma i kommunen, rumänsk-ortodoxa församlingen, fyra syrisk-ortodoxa församlingar samt två assyriska församlingar, Sankta Maria assyriska församling samt Sankt George församling tillhörande Österns gamla kyrka. Den senare invigde 2002 en egen kyrkolokal i en tidigare missionskyrka i Norrahammar.

Antalet medlemmar i samtliga dessa församlingar var vid periodens början 3 586, vid dess slut 3 545 personer. De båda assyriska församlingarna har ökat kraftigt från 1 030 respektive 200 till 1 700 respektive 500 medlemmar eller 80 procent.

Antalet besök i dessa sju församlingar har också ökat från drygt 850 vid tioårsperiodens början till närmare 1 400 vid dess slut eller 60 procent. Den rumänsk-ortodoxa församlingen betjänas av präst från stockholmsområdet. Viss instabilitet har rått inom ett par av de syrisk-ortodoxa församlingarna såväl vad gäller lokaler som deltagande. I medeltal har nio gudstjänster och andakter firats med 878 besök.

Fem samfundsberoende församlingar var verksamma inom kommunen 2010, varav tre tillkommit under tioårsperioden, Betel-Baptistförsamlingen, Vineyard samt Jönköpings internationella församling, de båda första 2003, den senare 2007. Sedan tidigare fanns Fria församlingen samt Livets Ord, båda i Huskvarna, den senare sedan 2002 i Smyrnaförsamlingens tidigare kyrka på Gråbogatan.

Dessa församlingar hade vid periodens början 1 57 medlemmar, vid dess slut 469, en ökning med 200 procent. Detta medlemsantal bör egentligen räknas in i antalet frikyrkliga, varför kan konstateras att frikyrkligheten i Jönköpings kommun numerärt sett ökat, dock icke procentuellt. Vid räkningen 2010 gjordes 458 besök vid sex gudstjänster eller 76 per samling.

Tre alternativa rörelser bedriver verksamhet i Jönköpings kommun, Nya Kyrkans samfund, Jehovas Vittnen samt Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga. Vid periodens början hade de 695 medlemmar, vid dess slut 704, alltså en obetydlig ökning. Flest medlemmar 2010 hade Jehovas Vittnen, nämligen 400, en ökning med sju personer under tio år. Mormonerna hade 280 medlemmar, en minskning med sex, och Nya Kyrkans samfund 24 perso-

ner, två färre än vid periodens början. Antalet besök var i medeltal 956 vid tio gudstjänster eller 96 personer vid varje tillfälle.

Islam hade i kommunen tre församlingar verksamma, två sunna, på Råslätt och på Öster, den senare bosnisk, samt en shia på Råslätt. Medlemstalet har under perioden ökat från 1 208 till 1 938 personer eller 60 procent. Mer än en fördubbling redovisar den bosniska församlingen, från 440 till 935 medlemmar, shiaförsamlingen däremot en viss minskning. Antalet besök var i medeltal 847 med stark nedåtgående tendens, 1 083 besök under första femårsperioden mot 612 under den andra.

Den hinduiska församlingen med tempel i en lägenhet på Råslätt består av omkring 200 medlemmar, varav i medeltal ungefär en tredjedel besökte gudstjänsterna, främst kvinnor och barn.

BESÖKSFREKVENNS I KYRKO- OCH SAMFUNDS- PERSPEKTIV

Besöksfrekvensen vid gudstjänster och andakter kan ses i olika perspektiv. Ett sätt är att mäta den kyrko- och samfundsvis. Om första platsen i 'samfundsligan' kämpade liksom tidigare Svenska kyrkan och Pingströrelsen, denna period med oavgjord utgång, då de låg i topp fem gånger vardera. Sammanlagt redovisade dessa samfund 42 procent av det totala besökstalet. Vart fjärde besök gjordes i församlingar hörande till Alliansmissionen och Missionskyrkan.

Svenska kyrkans församlingar bedriver en heltäckande verksamhet inom kommunen, det vill säga är representerade i alla kommundelar. Överlag är besökstalen låga, som högst 4 procent vid räkningen 2007, i medeltal som nämnts 3,3 procent. Verksamhet i samtliga kommundelar har också de nyevangeliska samfundet, Alliansmissionen och Missionskyrkan, samt Pingströrelsen. Besöksfrekvensen för dessa samfund är 3,7 respektive 3,1 procent.

Sju kyrkor och samfund inom kategorin Övriga samfund hörde till de tretton mest besökta. Sammanlagt svarade dessa för en femtedel av antalet redovisade besök.

BESÖKSFREKVENNS I LOKALT PERSPEKTIV

Besöksfrekvensen kan också mätas i lokalt perspektiv, vilket dock inte ger en rättvisande bild, då Jönköpings stad är mera diversifierad religiöst sett än kommunen i övrigt. Dess besöksfrekvens uppgick till 17,3 procent totalt sett.

Tre kommunalar skiljer sig från de övriga, då det gäller det totala besökstalet procentuellt sett, nämligen Skärstad/Ölmstad, Norra Mo samt Lekeryd. Dessas besöksfrekvens i medeltal var 26,0, 22,3 respektive 22,6 procent av befolkningen. För övriga kommunalar ligger den totala besöksfrekvensen mellan 12,6 procent i Tabergsdalen och 9,3 i Gränna/Visingsö. Huskvarna hade en besöksfrekvens på 11,7 procent, en betydande ökning i jämförelse med tidigare tack vare Kungssportskyrkan och Livets Ord.

SAMMANFATTNING

Facit av räkningen av antalet besök vid gudstjänster och andakter i Jönköpings kommun helgen före domssöndagen 2001–2010 är att jönköpingsborna fortfarande är mycket flitiga besökare vid religiösa aktiviteter. Den genomsnittliga besöksfrekvensen var alltså under perioden 15,3 procent, en ökning jämfört med föregående tioårsperiod med 0,6 procent trots kommunens stora befolkningsökning.

Tyvärr saknas jämförelsesiffror med andra jämförbara kommunen. Vid den så kallade Sverigeräkningen 1999 hade Helsingborg en total besöksfrekvens på 4,6 procent, Örebro och Umeå 9,0 respektive 5,8 procent. Det torde därför kunna fastslås att Jönköpings kommun fortfarande är för sin storlek befolkningsmässigt sett unik vad gäller besök vid gudstjänster och andakter.

Göran Åberg
docent i kyrkohistoria

TABELL 1: GUDSTJÄNSTER OCH GUDSTJÄNSTBESÖK I SVENSKA KYRKAN I JÖNKÖPINGS KOMMUN HELGEN FÖRE DOMSSÖNDAGEN 2001–2010

	Gudstjänster		N	Besök %	Besök per gudstjänst
	N	%			
Huvudgudstjänster	28	42,4	1 687	42,3	60
Musikgudstjänster	5	7,6	845	21,2	169
Övriga gudstjänster	33	50,0	1 459	36,5	44
Totalt Svenska kyrkan	66	100,0	3 991	100,0	60

TABELL 2: GUDSTJÄNSTER OCH BESÖK VID HUVUDGUDSTJÄNSTER I SVENSKA KYRKAN I JÖNKÖPINGS KOMMUN HELGEN FÖRE DOMSSÖNDAGEN 2001–2010

	Gudstjänster		N	Besök %	Besök per gudstjänst
	N	%			
Högmässa	13	46,4	663	39,3	51
Högmässogudstjänst	8	28,6	454	26,9	57
Familjemässa	2	7,1	149	8,8	75
Familjegudstjänst	5	17,9	421	25,0	84
Totalt Huvudgudstjänster	28	100,0	1 687	100,0	60

TABELL 3: GUDSTJÄNSTER OCH GUDSTJÄNSTBESÖK I DE FRIA SAMFUNDEN I JÖNKÖPINGS KOMMUN HELGEN FÖRE DOMSSÖNDAGEN 2001–2010

	Gudstjänster		Besök		Besök per gudstjänst
	N	%	N	%	
Huvudgudstjänster	39	35,1	5 021	50,1	131
Musikgudstjänster	7	5,6	975	9,7	142
Övriga gudstjänster	66	59,1	4 022	40,2	61
Totalt Fria samfund	112	100,0	10 018	100,0	89

TABELL 4: GUDSTJÄNSTER OCH GUDSTJÄNSTBESÖK I ÖVRIGA SAMFUND I JÖNKÖPINGS KOMMUN HELGEN FÖRE DOMSSÖNDAGEN 2001–2010

	Gudstjänster	Besök	Besök per gudstjänst
Katolska kyrkan	7	630	90
Österländska och ortodoxa församlingar	9	878	98
Samfundsberoende församlingar	5	426	85
Nya Kyrkan	1	13	13
Jehovas Vittnen	6	646	108
Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga	3	297	99
Islam	19	847	45
Hinduism	2	126	63
Totalt Övriga samfund	52	3 863	74

TABELL 5: DE MEST BESÖKTA KYRKORNA OCH SAMFUNDEN I JÖNKÖPINGS KOMMUN HELGEN FÖRE DOMSSÖNDAGEN 2001–2010

	Besök	%
Svenska kyrkan	3 991	21,5
Pingströrelsen	3 797	20,4
Svenska Alliansmissionen	2 144	11,5
Svenska Missionskyrkan	1 586	8,5
Evangeliska Frikyrkan	1 049	5,6
Islam	847	4,6
Alliansmissionen/Missionskyrkan	757	4,1
Jehovas Vittnen	646	3,5
Katolska kyrkan	630	3,4
Syrisk-ortodoxa kyrkan	475	2,6
Assyriska kyrkorna	361	1,9
Livets Ord	351	1,9
Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga	297	1,6

Kapitel 4

Familjerna och dopet

Vägen till att bli förälder är i dagens samhälle fylld med en mängd frågor. Bland frågorna finns barndopet – ska vi låta döpa vårt barn?

FRÅGOR KRING DOPET

Vill vi ha barn? Kan vi få barn? Enligt SCB har medelåldern för första barnets födelse ökat under de senaste fyrtio åren från 24 till 29 år för kvinnor och 27 till 30 för män. Bakom dessa ökningarna ligger bland annat orsaker som att man inte känner sig mogen eller helt enkelt inte funnit en partner som man vill skaffa barn med (SCB: 2009). Anledningar som i sin tur hänger samman med ytterligare frågor som exempelvis: Är detta rätt partner för mig? Samhället präglas idag i hög grad av detta frågande och utvärderande av de olika valmöjligheter som finns till hands, inte bara när det handlar om att skaffa barn (något samhällsteoretikern Anthony Giddens benämner reflexivitet, Giddens: 1999). Frågorna tar inte slut. I bokaffären står böcker om graviditet och föräldrarollen, på snabbköpet tidningar som enbart ägnar sidorna till föräldraskap och barn, samt nätforum som erbjuder kontakt med andra, blivande eller varande, föräldrar.

Att det i samhället finns experter som kan ge svar på människors olika frågor eller problem är naturligtvis inget nytt. Det som skett under senare tid när det gäller föräldraskapet är att dessa blivit fler och en mer disparat grupp som kan ge motstridiga svar. Experternas roll har förändrats genom att människor ”lyssnar, förhåller sig till och ständigt omvärderar deras kunskaper och experthjälp” vilket gjort att avståndet mellan vardagsmänniskan och experten minskat (Johansson: 2007). Mitt bland alla dessa frågor finns barndopet. Ska vi låta döpa vårt barn? Fram tills mitten av 1800-talet var detta ingen fråga. Att vara svensk och att vara döpt var samma sak (Sjölin: 2002). Efter denna tidpunkt och fram till 1995 är inte dopet obligatoriskt, men alla barn som föds och har minst en förälder som tillhör Svenska kyrkan blir automatiskt medlemmar. Från och med 1996 knyts kyrkotillhörigheten samman med dopet. Frågan om dopet blir då också en fråga om kyrkotillhörighet.

De kyrkliga handlingarna (dop, konfirmation, vigsel och begravning) har en central plats bland Svenska kyrkans medlemmar. I en studie från 2004 anges detta vara det främsta motivet till att vara medlem, samt att 68 procent haft kontakt med Svenska kyrkan genom kyrkliga handlingar under det senaste året (Bromander: 2005). I en senare studie från 2010 har 65 procent av medlemmarna haft denna form av kontakt samt att det framgår att 50 procent av de som inte är medlemmar i Svenska kyrkan också haft denna kontakt under det senaste året (Bromander: 2011). Den starka ställning de kyrkliga handlingarna har jämfört med exempelvis gudstjänstsedan i övrigt i Sverige har gett upphov till det religions-sociologiska begreppet förrättningsreligiositet (Gustafsson: 1997). Med det menas att även om en del av medlemmarnas relation till Svenska kyrkan är svag så utnyttjas de kyrkliga förrättningarna vid livets stora händelser (när exempelvis ett barn föds). Dopet är för de föräldrar som låter döpa sitt barn inte i lika hög grad en religiös rit utan mer en livscykelrit för att bekräfta och befästa de nära familje- och släktrrelationerna (Reimers: 1995). I en studie från 1997, det vill säga innan relationsförändringen mellan kyrka och stat, angav 42 procent av de svarande ett traditionsargument som det viktigaste motivet för att låta döpa barn, 29 procent angav religiösa/existentiella eller kyrkligt/teologiska argument och 29 procent gav dopet främst en medborgerlig innebörd (Bäckström m.fl.: 2004).

Under senare tid har den årliga kyrkostatistiken dock uppvisat en nedåtgående trend, allt färre av de barn som föds döps. Syftet med denna text är inte i så hög grad beskriva denna minskning utan istället beskriva en del av den kontext som förändringen äger rum inom genom att beskriva familjesituationen bland befolkningen i sin helhet och Svenska kyrkans medlemmar.

FAMILJESITUATION BLAND SVENSKA KYRKANS MEDLEMMAR

Uppgifterna som denna analys kommer att basera sig på består av statistik från SCB som kopplats till Svenska kyrkans uppgift om personen är medlem eller inte. Tidsserien sträcker sig från 1997 till 2008 vilket gör att det inte går att säga något om de senaste årens utveckling efter 2008. Inledningsvis presenteras en tabell över hur pass stor andel av alla individer som är, eller inte är, medlemmar i Svenska kyrkan. I tabell 1 redovisas samtliga medlemmar efter vilken typ av familj de levde i vid slutet av åren 1998 och 2008. Ett barn som bor i en familj där föräldrarna är gifta kommer därigenom också räknas till denna grupp. Poängen med tabellen är att skapa en stillbild av vilken familjetyp befolkningen levde i respektive år.

TABELL 1. FAMILJESITUATION BLAND MEDLEMMAR OCH
 ICKE-MEDLEMMAR 1998 JÄMFÖRT MED 2008

	1998			2008		
	Medlem	Ej Medlem	% medlemmar	Medlem	Ej Medlem	% medlemmar
Gifta	3 772 443	803 727	82%	3 176 899	1 272 587	71%
Sammanboende	741 962	153 811	83%	889 038	249 516	78%
Ensamstående förälder	735 875	179 546	80%	703 254	296 670	70%
Ensamstående (övriga)	2 106 800	351 497	86%	1 981 109	683 649	74%

Det som är viktigt att väga in vid läsningen av tabellen är att familjesituationen påverkas av ålder samt hur pass många individer som befinner sig i olika åldrar. De som i tabellen benämns övriga ensamstående är personer som lever ensamma utan att ha något barn. Bland personer i åldrarna 22 till 29 år är det mer än hälften av samtliga personer som lever ensamma vilket är naturligt då många unga flyttar hemifrån till ett eget boende. Andelen sjunker sedan för att åter utgöra majoritet bland personer som är äldre än 80 år. Detta innebär också att familjsituationen förändras över tid och en individ som här ingår i en grupp kommer senare att ingå i en annan, exempelvis två ensamboende flyttar ihop med varandra eller ett hemmaboende barn flyttar hemifrån. Exakt hur denna bild ser ut kan inte redogöras för i denna text. Syftet här är främst som tidigare nämnts att skapa en stillbild för respektive år där samtliga personer ingår. Tabellen visar att andelen medlemmar i respektive grupp i samtliga fall minskat. Den grupp som uppvisar en inte lika stor förändring är de sammanboende som endast minskat fem procentenheter. Andelen sammanboende familjer av alla medlemmar har också ökat under perioden från 10 procent år 1998 till 13 procent år 2008 samtidigt som andelen gifta (eller barn som lever i en familj där föräldrarna är gifta) minskat från 51 till 47 procent av samtliga medlemmar. Det bör dock poängteras att det bakom dessa enkla tabeller döljer sig komplexa förhållanden som kräver ytterligare bearbetning och får bli en fråga för framtida texter.

För att närmare kunna studera familjesituationen bland de familjer som har barn har ytterligare en tabell skapats där endast personer över 18 år som lever i en familj där det yngsta barnet är under 18 år är medtagna. Det gör att exempelvis hemmaboende barn över 18 år som har ett yngre syskon som är under denna ålder också tas med i beräkningen. Det befintliga materialet som denna analys bygger på tillåter inte en mer detaljerad beskrivning. Resultatet borde dock kunna ge en generell bild av situationen.

TABELL 2. FAMILJSITUATION BLAND MEDLEMMAR OCH ICKE-MEDLEMMAR ÖVER 18 ÅR SOM LEVER I EN FAMILJ DÄR YNGSTA BARNET ÄR UNDER 18 ÅR EFTER KÖN, 1998 JÄMFÖRT MED 2008

		1998			2008			Skillnad i procentenheter
		Medlem	Ej medlem	% medlemmar	Medlem	Ej medlem	% medlemmar	
Gifta	Kvinna	511 283	135 833	79%	427 418	197 615	68%	-11
	Man	509 999	154 778	77%	408 117	232 267	64%	-13
Sammanboende	Kvinna	204 394	19 080	91%	237 226	42 584	85%	-7
	Man	196 290	29 326	87%	219 649	63 890	77%	-10
Ensamstående förälder	Kvinna	179 572	48 587	79%	162 569	70 751	70%	-9
	Man	44 748	11 701	79%	56 823	23 134	71%	-8

Det mönster som tidigare visats blir även här tydligt. De sammanboende är i högre grad medlemmar än gifta och ensamstående (huruvida det gäller en borgerlig eller kyrklig vigsel framgår inte av underlaget). Samtidigt har minskningen i procentenheter jämnats ut något. En könsskillnad finns mellan samtliga grupper med undantag för ensamstående föräldrar. Tabellerna redovisar medlemmar och icke-medlemmar var för sig som om de vore två separata grupper men genom könsjämförelserna blir det tydligt att så inte är fallet. Exakt hur dessa samband ser ut, det vill säga hur pass vanligt det är att någon i familjen är medlem eller inte medlem går inte att undersöka i materialet. Det som däremot kan nämnas är att det år 2008 fanns cirka 81 000 kvinnor och 136 000 män som var antecknade vårdnadshavare. Dessa är föräldrar som själva inte är medlemmar men har ett barn under 18 år som är döpt. Anledningen till anteckningen kan vara att en person valt att lämna Svenska kyrkan men fortfarande har en familjerelation till Svenska kyrkan genom sitt barn eller att en person väljer att låta döpa sitt barn även om denna själv inte är medlem (se kapitlet om antecknade i Nyckeln 2010).

Hur ser då förhållandet ut bland de barn som är under 18 år och vilken typ av familj lever dessa i? Det är i detta sammanhang som dopseden kan belysas genom att de barn som fötts efter 1996 till en stor majoritet har döpts in Svenska kyrkan. Tabell 3 innehåller endast åldrarna ett till tio år som sedan delats upp mellan tidigare använda grupper. Här används endast data från år 2008. Syftet är att beskriva den familj som barnen lever i samt huruvida de är döpta eller inte.

TABELL 3. ANTAL OCH ANDELEN MEDLEMMAR AV SAMTLIGA BARN I ÅLDRARNA 1–9 ÅR UPPDELAT EFTER ÅLDER OCH FAMILJESITUATION 2008.

	Antal medlemmar			% medlemmar			Totalt
	Gifta	Sammanboende	Ensamstående förälder	Gifta	Sammanboende	Ensamstående förälder	
1 år	28 415	29 058	3 943	51%	66%	40%	56%
2 år	31 940	27 344	5 251	55%	70%	45%	60%
3 år	33 493	24 083	6 452	58%	71%	49%	61%
4 år	36 257	22 235	7 652	61%	73%	52%	63%
5 år	36 838	20 665	8 762	63%	74%	54%	64%
6 år	37 131	18 755	9 825	64%	75%	57%	66%
7 år	35 886	17 133	10 387	65%	76%	58%	66%
8 år	35 783	16 156	11 563	65%	77%	60%	66%
9 år	35 608	14 931	12 128	66%	78%	61%	67%
10 år	36 206	14 594	13 309	66%	78%	63%	68%

Anledningen till att 0-åringarna (de barn som fötts 2008) uteslutits i tabellen är att procentalet bland dessa är lägre på grund av att alla barn som föds ett visst år inte döps under samma år. Även bland ettåringarna är procentalet troligtvis lägre på grund av att några av dessa kommer att döpas framöver. Den stora skillnad som finns mellan dessa och tvååringarna är ett tecken på det. Syftet med tabellen är inte i så hög grad att redovisa minskningar eller ökningarna mellan olika åldrar utan snarare att studera relationen mellan de olika grupperna. Även i denna tabell är det främst barn bland sammanboende föräldrar som döps (blir medlemmar). Det som gör tabellen komplicerad är att detta är en stillbild över situationen bland barnen och att det här inte är tydligt hur förändringen mellan grupperna ser ut över tid. Det vill säga huruvida ett barn som 2008 är 6 år och bor med gifta föräldrar också gjorde det när det föddes. Vidare studier kring detta kommer kunna skapa klarhet i hur detta ser ut. Men för denna text är det denna bild som får vara en utgångspunkt.

Lägst andel döpta går det att finna bland barn till ensamstående föräldrar. I tabell 2 går det att se att antalet ensamstående kvinnor är mycket fler än de ensamstående männen. Det är också så att fler barn bor hos en ensamstående kvinna än en man. I samma tabell går det också att se att det är en något mindre andel bland de gifta som är medlemmar i Svenska kyrkan i jämförelse med de ensamstående föräldrarna men i denna tabell är det trots detta färre av de sistnämnda som har barn som är döpta.

AVSLUTNING

Samtliga resultat som presenterats i denna text påminner till stor del om det Ingegerd Sjölin kommer fram till vid en studie av dop-seden i Mikael's församling mellan 1977–1990 (Sjölin: 2002). De sammanboende föräldrarna visar sig där också döpa sina barn i högre utsträckning än andra familjetyper. En möjlig förklaring beskrivs där som att dopet av det första barnet till viss del får ersätta den uteblivna vigseln för att markera familjebildningen. I samma studie konstateras även att ensamboende mödrar i lägre grad än de gifta/sammanboende föräldrarna låter bli att döpa sina barn. En fråga som lyfts i undersökningen blir då huruvida detta beror på att dopet är liktydigt med familjehögtid som den ensamboende modern är utesluten från? Eva Reimers beskriver det på ett liknande sätt i sin avhandling som bygger på intervjuer med 34 dopföräldrar (Reimers: 1995). Flera föräldrar som valt att döpa sitt barn är inte vigda och dop av ensamstående föräldrars barn beskrivs som ovanligt både av föräldrar och präster. Detta skulle då kunna tyda på att dopet ”bekräftar och befäster kärnfamiljen som den mest önskvärda samlevnadsformen”. Om detta stämmer, går det då att tänka sig att detta är anledningen till att gifta föräldrar i allt lägre omfattning döper sina barn för att det då inte finns samma behov av en ceremoni som bekräftar familjebildningen? Samtidigt visar denna text att fler av de sammanboende är medlemmar i Svenska kyrkan vilket då också kan vara en bidragande orsak till att fler barn till sammanboende föräldrar döps.

Det krävs dock ytterligare undersökningar kring ämnet eftersom många frågor återstår. Flera av dessa har redan nämnts. Hur familjesituationen förändras över tid, hur pass många som är medlemmar i Svenska kyrkan inom en familj och hur detta förändrats. En fråga som inte tagits upp här gäller även hur immigrationen kan tänkas påverka de uppgifter som presenterats i denna text.

LITTERATUR:

Bromander, Jonas (2005), Medlem i Svenska kyrkan: en studie kring samtid och framtid, Verbum

Bromander, Jonas (2011), Svenska kyrkans medlemmar, Verbum

Bäckström, Anders m.fl. (2004), "Religiös förändring i norra Europa: Från statskyrka till fri folkkyrka", Diakonivetenskapliga institutets skriftserie nr 8

Giddens, Anthony (1999), Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken, Bokförlaget Daidalos

Gustafsson, Göran (1997), Tro, samfund och samhälle, Libris förlag

Johansson, Thomas (2007), Experthysteri – Kompetenta barn, curlingföräldrar och supernannies, Bokförlaget Atlas

Reimers, Eva (1995), Dopet som kult och kultur, Verbum

SCB, Demografiska rapporter 2009:2, Barn eller inte? Resultatet från en enkätundersökning om kvinnors och mäns inställning till barnafödande.

Sjölin, Ingegerd (2002), Av födsel och ohejdad vana. De odöpta och kyrkotillhöriga barnen. I Dahlgren C, Hamberg E. M, Pettersson T (red), Religion och sociologi – Ett fruktbart möte, festskrift till Göran Gustafsson, Teologiska institutionen, Lund.

Kapitel 5

Invandringens betydelse för Svenska kyrkan

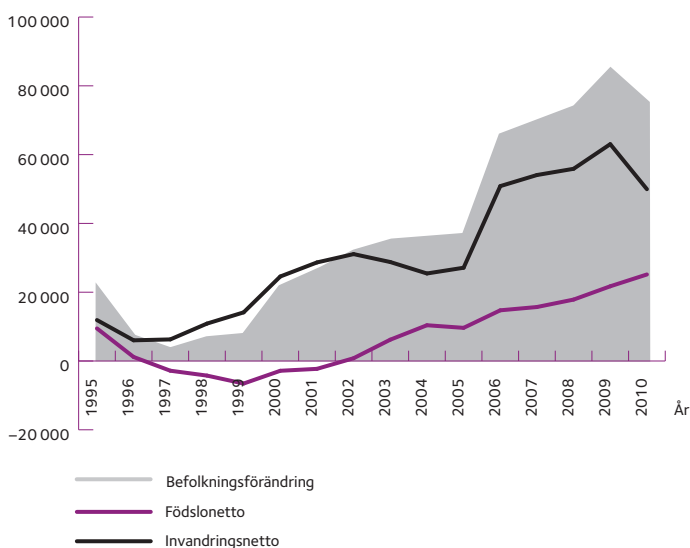
Sverige är sedan mer än ett halvsekel tillbaka ett invandringsland. 1930-talet innebar en förändring i fråga om relationen mellan Sveriges in- och utvandring. Med undantag för några år i början 1970-talet har den årliga invandringen till vårt land därefter överskridit antalet utvandrare. I denna text belyses invandringens betydelse för Svenska kyrkan.

Invandringens omfattning och karaktär har varierat under perioden. De första decennierna efter andra världskriget präglades av en arbetskraftsinvandring från exempelvis Finland och länder i södra Europa. Allt sedan en hårdare reglering av invandringen i början av 1970-talet är det människor med flyktingskäl som sökt sig till Sverige i växande omfattning. Därmed har också sammansättningen vad gäller ursprung förändrats. Kriget på Balkan medförde en omfattande flyktinginvandring från före detta Jugoslavien, men i övrigt har asylsökande och deras anhöriga från oroshärdar utanför Europa; Latinamerika, Asien och Afrika kommit att prägla invandringen till Sverige under de senaste 30 åren.

Sveriges befolkningstillväxt har sedan en lång tid tillbaka vilat på en relativt omfattande invandring. Det sammanlagda invandringsnettot (invandring med avdrag för utvandring) under de senaste 15 åren uppgår till närmare en halv miljon. Det innebär att befolkningstillväxten under samma period till mer än 80 procent beror på de årliga invandringsöverskotten. Resterande 20 procent kommer från födsloöverskottet (antalet födda med avdrag för antal avlidna). I samband med de låga födslootalen under 1990-talets ekonomiska kris innebar ett negativt födslo-netto mellan år 1997 och

2001. Utan invandringsöverskott under denna period hade vi haft en negativ befolkningsutveckling. Av Diagram 1 framgår tydligt befolkningsstillväxtens starka beroende av invandring under den aktuella perioden.

DIAGRAM 1. BEFOLKNINGSFÖRÄNDRING SAMT INVANDRINGS- OCH FÖDSLÖÖVERSKOTT ÅRLIGEN 1995 – 2010.

Invandringen har bland annat förändrat det religiösa landskapet i Sverige. Romersk-katolska kyrkan har vuxit i takt med invandringen och har idag ca 90 000 betjänade² enligt Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund (SST:s) sammanställning. På samma sätt har flera ortodoxa kyrkor etablerats i landet i samband med invandringen, exempelvis Syrisk-ortodoxa kyrkan med drygt 40 000 betjänade och Serbisk-ortodoxa kyrkan med cirka 26 000 betjänade. De senaste decenniernas invandring från Asien och Afrika har medfört en ökning av antalet religiösa samfund vid sidan av de kristna. De muslimska samfundet har idag ca 110 000 betjänade.

² Betjänad är ett begrepp som SST använder som beteckning på medlemmar eller registrerad deltagare i verksamhet som organiseras av trossamfund eller församling.

Utöver de redan etablerade samfunden som vuxit i samband med invandringen till Sverige har antalet frikyrkoförsamlingar som grundats av personer med invandrarbakgrund blivit allt fler under 2000-talets första decennium. Ett försök att kartlägga denna utveckling har genomförts av Öyvind Tholvsen som i sin undersökning redovisar en relativt kraftig ökning av antalet ”migrantförsamlingar” och en mer än fördubbling av antalet medlemmar i denna typ av församlingar (Tholvsen, 2011). Begreppet migranförsamling definieras här som en församling med ett annat språk än svenska som det primära gudstjänstspråket och där etniska svenskar utgör mindre än 10–15 procent av medlemmarna. Av undersökningen att döma tycks denna snabba församlings- och medlemstillväxt i första hand ske i storstadsregionerna och i viss utsträckning de större städerna vid sidan av Stockholm, Göteborg och Malmö.

VILKEN BETYDELSE HAR INVANDRINGEN HAFT FÖR SVENSKA KYRKANS MEDLEMSUTVECKLING?

Med undantag för invandrarna från de övriga nordiska länderna har mycket få invandrare och flyktingar en bakgrund i lutherska samfund. Den utomnordiska invandringen har därmed inte heller på ett mer omedelbart sätt bidragit med ett tillskott av nya medlemmar i Svenska kyrkan. I kraft av sin dominerande ställning som religiöst samfund och med sin representation med kyrkor och andra församlingsbyggnader över hela landet har dock invandringen till Sverige medfört ökade kontakter med människor med varierande religiös bakgrund för Svenska kyrkans del. Det gäller inte minst i de församlingar i storstadsregionerna där befolkningen till stor del har flykting- eller invandrarbakgrund. Frågan är om dessa omständigheter leder till att fler människor med utländsk bakgrund också söker medlemskap i Svenska kyrkan. Det är svårt att säga något om den framtida utvecklingen i detta avseende. Däremot kan vi med stöd av statistik beskriva utvecklingen under de senaste åren. Invandringen till Sverige är ju som sagt inget nytt fenomen och de kvantitativa effekter på Svenska kyrkans medlemskår som vi hittills kan spåra säger möjligen något om vad vi kan förvänta oss av den närmaste framtiden. Bara det faktum att mångfalden i fråga om nationellt ursprung i landets befolkning ökar i ganska snabb takt har medfört att Svenska kyrkans medlemskår förändras i någon mån. Frågan är i vilken omfattning och hur snabbt.

UTVECKLINGEN NATIONELLT

I det följande beskrivs utvecklingen av befolkningen fördelat på födelseland och medlemskap i Svenska kyrkan under perioden 1998 – 2008. Det statistiska materialet har delats upp efter födelseland i tre kategorier: födda i Sverige, födda i övriga Norden eller i någon av de 25 stater som var medlemmar i EU innan den senaste utvidgningen år 2007 då Bulgarien och Rumänien anslöts till EU (i fortsättningen kallat EU25) samt övriga världen. På detta sätt kan vi särskilja de invandrare som kommit som flyktingar med asylskäl och dess anhöriga från de invandrare som kommer från länder mellan vilka det råder fri rörlighet. Totalt ökade landets befolkning med nästan 400 000 personer eller motsvarande 4,5 procent under den aktuella perioden. Att befolkningstillväxten i första hand är invandringsdriven framgår mycket tydligt. Den Sverigefödda befolkningen har ökat med blygsamma 1,2 procent medan befolkningen vars födelseland ligger utanför Norden och EU25 ökade med drygt 50 procent under samma period.

Studerar man utvecklingen av Svenska kyrkans medlemmar under samma period kan man konstatera att antalet kyrkotillhöriga minskat med drygt 611 000 vilket motsvarar drygt åtta procent av medlemsantalet vid periodens början. Anmärkningsvärt i detta sammanhang är den relativt kraftiga minskningen av andelen medlemmar födda i övriga Norden och EU25. Det sammanhänger möjligen med att en del av de finska invandrare som varit medlemmar i Svenska kyrkan återvänt till Finland under denna period. I denna jämförelse är det endast gruppen födda utanför Norden och EU25 som ökat i antal bland Svenska kyrkans medlemmar (se diagram 2). Den dryga åttaprocentiga ökning av denna medlemskategori kan framstå som relativt stor, i synnerhet om man beaktar att medlemskåren totalt sett minskat med motsvarande procentsiffra under samma period. Det är dock en ökning från en mycket blygsam nivå. I absoluta tal motsvarar ökningen 4 600 personer. Med tanke på att Svenska kyrkan vid slutet av perioden hade mer än 6,7 miljoner medlemmar är denna positiva utveckling ganska marginell i fråga om hur det påverkar medlemsbilden totalt sett, åtminstone om man beskriver förändringen i kvantitativa termer. Detta framgår tydligt av diagram 3 som visar utvecklingen under perioden 1998–2008 ifråga om utrikes födda (utom Norden och EU25) i procent av befolkningen totalt och som medlemmar i Svenska kyrkan. Den totala ökningen av denna kategori invandrare på drygt 265 000 personer motsvarade 2,7 procentenheter, från 5,8 till 8,5 procent av landets totala befolkning. Motsvarande förändring inom Svenska kyrkans medlemskår innebar en ökning med en tiondels procentenhet. Andelen utrikesfödda medlemmar (utom Norden och EU25) var fortfarande under en procent år 2008.

DIAGRAM 2. PROCENTUELL FÖRÄNDRING AV ANTAL KYRKOTILLHÖRIGA OCH AV BEFOLKNINGEN EFTER FÖDELSELAND UNDER PERIODEN 1998 – 2008.

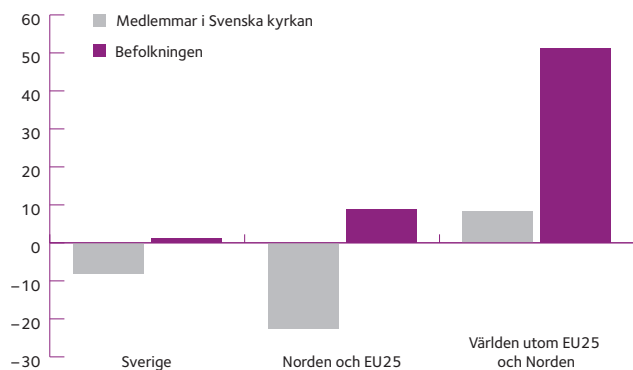
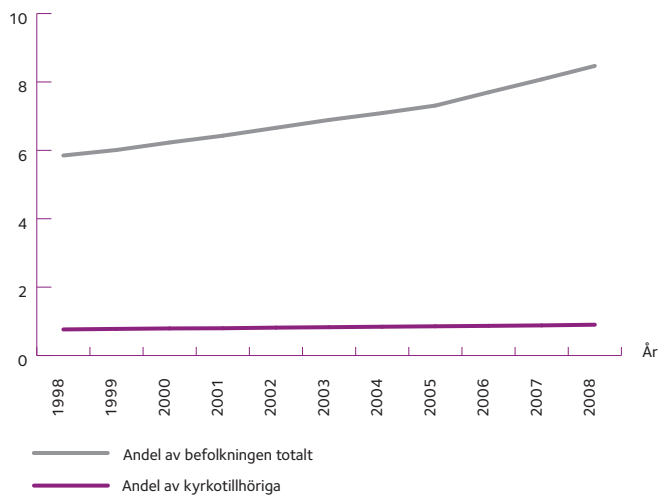

DIAGRAM 3. UTRIKES FÖDDA (UTOM NORDEN OCH EU25) I PROCENT AV BEFOLKNINGEN TOTALT OCH AV KYRKOTILLHÖRIGA ÅR 1998–2008

REGIONAL OCH LOKAL UTVECKLING

Det befolkningstillskott som invandringen till Sverige bidrar till är mycket ojämnt fördelat över landet. Merparten av de utrikes födda som årligen kommer till Sverige bosätter sig i någon av landets större städer. Vad gäller den grupp utrikes födda som vi tittat närmare på i denna undersökning (utrikes födda från länder utanför Norden och EU25) så står enbart Stockholms, Göteborgs och Malmö stad för en tredjedel av ökningen. Mer än hälften av de som invandrat från dessa länder under tidsperioden 1998–2008 har bosatt sig i någon av de tre storstadsregionerna (Stockholm, Göteborg och Malmö med förortskommuner). På motsvarande sätt är de som också var medlemmar i Svenska kyrkan bland dessa invandrare (ca 10 000) i hög utsträckning bosatta i dessa storstadsregioner.

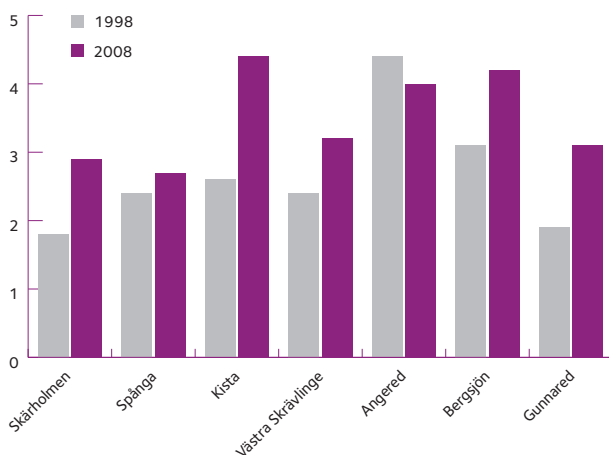
Studerar man utvecklingen på en mer detaljerad geografisk nivå framträder den ojämna fördelningen av dessa relativt nyanlända invandrare ännu tydligare. Ett fåtal församlingar i de tre storstadskommunerna har tagit emot merparten av dessa nya kommuninvånare. Hälften av denna kategori invandrare var bosatta i 11 av totalt 80 storstadsförsamlingar år 2008.

Trots en omfattande invandring till landets storstäder utgör de utrikes födda fortfarande en mycket liten minoritet bland medlemmarna i Svenska kyrkans församlingar i Stockholm, Göteborg och Malmö. I genomsnitt 1,5 procent av medlemmarna är födda utanför Norden och länderna inom EU25. Man kan förvänta sig att inslaget av denna invandrarkategori är tydligast i de församlingar där andelen invånare med utländsk bakgrund av det här slaget är högst generellt sett. I procent räknat är så också fallet. Diagram 4 visar hur andelen utrikes födda medlemmar förändrats mellan 1998 och 2008 i sju av dessa församlingar. År 2008 utgjorde de utrikes födda mellan 2,7 och 4,4 procent av församlingarnas medlemmar totalt sett, dvs en något högre andel än den genomsnittliga andelen på 1,5 procent. I dessa sju församlingar bor ca en tredjedel (33 %) av städernas totala antal utrikes födda invånare (utom Norden och EU25). Samtidigt bor här endast drygt 12 procent av befolkningen totalt sett. Invånare med denna typ av invandrarbakgrund är alltså kraftigt överrepresenterade. Ungefär lika stor andel, ca 12 procent, av städernas utrikes födda (Norden och EU25 undantaget) medlemmar i Svenska kyrkan bor i dessa församlingar. Det betyder alltså att de utrikes födda medlemmarna långt ifrån är ett så tydligt inslag i de invandrartäta församlingarna som man skulle kunna förvänta sig av att enbart studera den geografiskt ojämna fördelningen av den invandrade befolkningen i de tre städerna generellt sett.

UTVECKLINGEN AV ANTALET UTLANDSFÖDDA MEDLEMMAR

Att utrikes födda utgör en relativt stor andel av medlemmarna i de sju församlingar som redovisas i diagram 4 i relation till andra församlingar i de tre storstäderna beror i första hand på att medlemstalen totalt sett är betydligt lägre här än i övriga delar av de tre städerna. Det blir tydligt när man studerar de absoluta talen bakom procentsiffrorna. Ännu tydligare blir det om man undersöker utvecklingen över tid i detta avseende. Endast i tre av de sju församlingarna, Skärholmen, Kista och Gunnared, har antalet medlemmar, i procent räknat, ökat under perioden 1998–2008. Att andelen medlemmar ändå ökat i sex fall av sju beror helt enkelt på att medlemstalet totalt sett minskat i snabbare takt än antalet medlemmar med utländsk bakgrund.

DIAGRAM 4. UTRIKES FÖDDA (UTOM NORDEN OCH EU25) I PROCENT AV MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN TOTALT PER FÖRSAMLING 1998 OCH 2008

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att medlemsbilden påverkats mycket litet av den relativt omfattande invandringen i de församlingar med de högsta andelarna utrikes födda under den aktuella undersökningsperioden (1998–2008). Rangordnar man församlingarna efter hur antalet medlemmar i Svenska kyrkan förändrats under denna period hamnar dessa församlingar i botten med i flera fall minskande antal utlandsfödda medlemmar. I toppen hamnar helt andra församlingar, som Hägersten och Sofia i Stockholm och S:t Petri och Slottsskogen i Malmö. Bristen på sambandet mellan invandringens omfattning och medlemstillväxt på församlingsnivå framträder ännu tydligare om man studerar relationen mellan antalet invandrare som kommit till Sverige under

perioden 1998–2008 och utvecklingen av antalet medlemmar med motsvarande bakgrund på församlingsnivå. Ett tydligt exempel utgör Västra Skrävlinge församling i Malmö där drygt 5 600 de invandrare som anlant under den aktuella tidsperioden bosatt sig samtidigt som endast 21 av dessa var medlemmar i Svenska kyrkan år 2008. I Limhamns församling i samma stad var 46 av de knappt 500 invandrare som bosatte sig i församlingen under samma tidsperiod medlemmar i Svenska kyrkan.

Den tillväxt av antalet utrikes födda medlemmar som vi kunnat kartlägga i de tre storstäderna sker alltså i första hand i församlingar med en förhållandevis liten ökning av motsvarande invandrargrupp totalt sett. Detta kan synas paradoxalt, men har sannolikt sin förklaring i att utvecklingen av antalet medlemmar i Svenska kyrkan med en bakgrund i länder utanför Norden och EU25 inte i första hand är driven av omfattningen av antalet asylsökande flyktingar och deras anhöriga, åtminstone inte i ett kortare tidsperspektiv.

En möjlig delförklaring bakom den positiva utvecklingen av medlemmar med invandrarbakgrund i församlingar med en relativt sett blygsam invandring är att tillskottet av medlemmar med utomeuropeisk bakgrund till viss del utgörs av barn som adopterats från länder i Asien. Detta antagande får delvis stöd av den utveckling som redovisas i diagram 5. Diagrammet visar åldersstrukturen bland medlemmar som är födda i länder utanför Norden och EU 25 i slutet och början av den period som undersökts i denna studie, 1998 och 2008 (x-axeln visar födelseår och y-axeln antal medlemmar). Det tillskott på drygt 4 600 medlemmar med denna bakgrund som Svenska kyrkans medlemskår fått under denna period beror i första hand på att de barn som tagits upp som medlemmar genom dop överskrider antalet avlidna medlemmar och medlemmar som begärt utträde. Vuxna med denna typ av utländsk bakgrund som aktivt sökt inträde i Svenska kyrkan är sannolikt ganska få, av diagrammet att döma.

AVSLUTANDE KOMMENTAR

Denna undersökning har helt och hållet fokuserat på den formella medlemsutvecklingen i Svenska kyrkan och dess samband/brist på samband med asyl- och anhöriginvandringen till Sverige. Även om den relativt omfattande invandringen i många av storstadsregionernas mer invandrantäta församlingar tycks påverka medlemstalen i en ganska blygsam utsträckning vet vi att dessa församlingar långt ifrån är opåverkade av utvecklingen. De som aktivt deltar i många av dessa förortsförsamlingars verksamheter har i stor utsträckning invandrarbakgrund. Det gäller inte minst sådan verksamhet som riktar sig till ungdomar. (se exempelvis Församlingar mot strömmen)

DIAGRAM 5. ANTAL UTRIKES FÖDDA (UTOM NORDEN OCH EU25) MED-
LEMMAR I SVENSKA KYRKAN EFTER FÖDELSEÅR, ÅR 1998 OCH 2008.

Utvecklingen av antalet medlemmar med invandrarbakgrund kan tyckas vara mycket blygsam mot bakgrund av den stora ökningen totalt sett. Men betydelsen av tillskottet på drygt 4 600 nya medlemmar under den beskrivna tidsperioden ska inte underskattas. I en omvärld som i allt större utsträckning präglas av en etnisk mångfald riskerar en kyrka som helt saknar medlemmar med utländsk bakgrund att framstå som ett slutet reservat för etniska svenskar. Därmed är en ökning, om än blygsam, av personer med en bakgrund utanför Sverige och Europa ändå av betydelse och ett första steg på väg mot en sammansättning av de kyrkotillhöriga som i någon mån speglar den mångfald av människor som utgör Sveriges befolkning.

LITTERATUR

Tholvsen, Öyvind (2011) Frikyrkan flyttar. En studie av frikyrkornas utveckling i Sverige 2000–2010.

Sandberg, Andreas (2009) Församlingar mot strömmen. Befolkningsförändringar och verksamhetsutveckling på regional och lokal nivå inom Svenska kyrkan.

Kapitel 6

I skärningsfältet mellan religion och politik

De flesta människor anser sannolikt att alla – inom lagens ramar – ska ha rätt att utöva sin religion, det ligger i religionsfrihetens natur. Men det är inte lika självklart att religiös övertygelse ska få konsekvenser för hur samhället utformas. Hur förhåller man sig exempelvis till att religiösa samfund deltar i samhällsdebatten och tar ställning i politiska frågor?

Frågor om religion gör sig allt mer gällande i det Svenska samhället. Inte sällan blir det debatt om religiösa sedvänjor, skolavslutningar i kyrkor eller religionens plats i politiken. För den som lever med en religiös övertygelse är det naturligt att religionen har betydelse för hur man ser på samhället och människans roll i detsamma. Däremot är det kanske inte helt självklart på vilket sätt detta ska ske. Den grupp människor som inte omfattas av en religiös övertygelse kan ha olika bild av hur religionen kan och ska sammanfogas med politiska ställningstaganden. Vissa menar till exempel att religiösa organisationer – precis som alla andra – i demokratisk anda ska ha möjlighet att påverka den politiska debatten, medan andra hävdar att religiösa företrädare bygger sin verklighetsbild på sagor, en utgångspunkt som politiken med sitt kunskapsdrivna vetenskapsideal inte bör beblandas med. Att frågan är komplex framgår av Svenska dagbladets ledare från den 5 juli 2011. Biskop Eva Brunne får där skarp kritik för att hon som biskop tar ställning i sakpolitiska frågor.

Frågan om religionens roll i utformningen av vårt samhälle finns i ett spänningsfält som det är intressant att skapa mer kunskap kring. Därför har Svenska kyrkans nationella nivå genomfört en studie kring vilket utrymme den svenska befolkningen anser att religionen ska ha i det offentliga rummet. De första resultaten har presenterats i Kyrkans tidning den 2 juli och i samarbete med nämnda tidning genomfördes också ett seminarium under politikerveckan i Almedalen den 4 juli. Där diskuterades delar av undersökningens resultat.

Detta kapitel syftar till att fördjupa de resultat som redan har presenterats samt att föra ett tolkande resonemang till några av resultatens konsekvenser för Svenska kyrkan.

UNDERSÖKNINGENS OMFATTNING OCH METOD

Studien har genomförts som en kvantitativ undersökning med ett representativt urval av den svenska befolkningen i åldrarna 18–80 år. Det rör sig alltså om hela befolkningen i nämnt åldersintervall, inte enbart kyrkomedlemmar. Urvalet har skett ur Norstats slumpmässigt telefonrekryterade webbpanel, den sk Guldpanelen. (Se www.norstat.se) Datainsamlingen skedde under perioden den 5/5 tom den 23/5. Antalet svarande uppgår till 3 028 personer.

I en webbpanel är inte bortfallet lika relevant att diskutera som då man genomför en postal enkät. Urval och filtrering är gjord i det sammanhang som panelen rekryterades. Dessutom har man möjlighet att genomföra insamlingen successivt och utöka antalet enkäter till individer (slumpmässigt utvalda) som har låg svarsbenägenhet. Därigenom sker en viktning av materialet innan hela datainsamlingen är slutförd. Detta sker annars då allt material är insamlat, genom att man kalibrerar svaren så att det överensstämmer med ett urval kända registervariabler (Se mer om viktning i Särndal och Lundström 2005).

Trots att det skett en justering så att de inkommande svaren ska motsvara populationen i sin helhet är det viktigt att identifiera om det kvarstår skevheter i svarsmaterialet, med utgångspunkt från vad man vet om populationen i sin helhet.

Materialet speglar dock på det hela taget befolkningen i den utvalda populationen och kan därmed betraktas som representativt. Dock finns en underrepresentation av svarande från de yngsta åldrarna och en motsvarande överrepresentation av de äldsta svarande. Denna skevhet har vid viktning dock inte visat sig påverka svarsfördelningarna i nämnvärd utsträckning. En fråga som ställdes i materialet löd: Vilket parti tycker du bäst om i dag? Svaren på frågan har viss skevfördelning i förhållande till såväl det tidigaste

valresultatet som de senast gjorda opinionsundersökningarna. Främst är det de socialdemokratiska sympatierna som är underrepresenterade och vet ej svaren som är höga. Möjligen hänger detta samman med att Håkan Juholt nyligen utsågs till partiledare, vilket innebär att valmanskåren ännu inte kunnat ta ställning till hur man ser på partiet. Frågans formulering öppnar också för att man kan ange ett parti som man sedan inte kommer att rösta på. Från SOM-institutets senaste studie vet vi att förtroendet för moderaterna (eller snarare kanske Borg och Reinfeldt) är stort även hos icke-moderata väljare. I detta sammanhang är dock inte de procentuella andelarna av sympatier för respektive parti det mest intressanta, utan mer intressant är hur dessa sympatier hänger samman med svar på andra frågor.

INSTITUTIONSFÖRTROENDE

Förtroende för olika institutioner är intressant att studera. Detta är också vanligt inom statsvetenskapen. Förtroende indikerar i vad mån befolkningen hyser tillit inte minst till de delar som ska bära den svenska demokratin. Svagt förtroende för politiker rättsväsende och media underminerar dessa aktörers möjlighet att fatta beslut, upprätthålla lag samt att granska makthavarna. Förtroendet styrs naturligtvis av flera olika faktorer. Några av dessa faktorer utgörs av den egna erfarenheten av organisationen sätt att fungera, det egna beroendet av verksamheten samt på vilket sätt organisationen beskrivs och diskuteras i den allmänna samhällsdiskussionen. SOM-institutet har sedan 1986 studerat institutionsförtroendet och generellt sett har det aldrig varit starkare än vid senaste mätningen, den som genomfördes 2010 (Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) (2010). ”Nordiskt ljus: trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle: SOM-undersökningen 2009.”). Den svenska befolkningen har alltså i dagsläget ett starkare förtroende för hur viktiga samhällsbärande institutioner fungerar än vad man någonsin haft.

Även i denna studie ställdes en fråga om förtroendet för olika samhällsinstitutioner. Den är dock inte lika omfattande som i SOM-institutets undersökningar, men den kompletterades med fler alternativ om religiösa aktörer. Därmed blev det inte möjligt att ställa frågan på riktigt samma sätt som i Riks-SOM. Frågan som ställdes löd: *Hur stort förtroende känner du för...* vilken sedan efterföljdes av de alternativ som framgår av tabellen.

TABELL 1: INSTITUTIONSFÖRTROENDE

Hur stort förtroende känner du för:	Mycket litet förtroende	Ganska litet förtroende	Ganska stort förtroende	Mycket stort förtroende	Balansstal
Svenska politiker	11%	41%	46%	2%	-3,5
Kungahuset	22%	31%	38%	9%	-6,1
Svenska kyrkan	20%	35%	41%	5%	-9,4
Fackförbund	16%	42%	39%	3%	-17,0
Storföretag	16%	52%	31%	1%	-35,3
Media	20%	54%	26%	1%	-47,2
Andra kristna samfund	42%	39%	17%	2%	-62,4
Religiösa samfund/ grupper som inte är kristna	51%	37%	11%	0%	-76,5

Tabellen presenterar den procentuella fördelningen av svaren. Frekvensfördelningarna kan upplevas svåröverskådliga. Därför har ett balansmått tagits fram för att komplettera dessa. De fyra första kolumnerna anger i procent hur svaren fördelar sig över respektive alternativ. Balansmättet i den sista kolumnen anger kolumn $((3+4) - (1+2))$. I klartext innebär detta att de kolumner som anger ett stort förtroende subtraheras med de som anger ett svagt förtroende. Då måttet hamnar på minusvärden finns en överrepresentation av alternativen litet förtroende och då det hamnar på plus är accenten mer positiv. Balansmättet anger alltså med hur många procentenheter de positiva svaren skiljer från de negativa. Förtroendet för svenska politiker hamnar på $-3,5$ vilket innebär att det finns en övervikt på $3,5$ procentenheter för tabellens vänstra halva. Måttet kan variera mellan -100 och 100 .

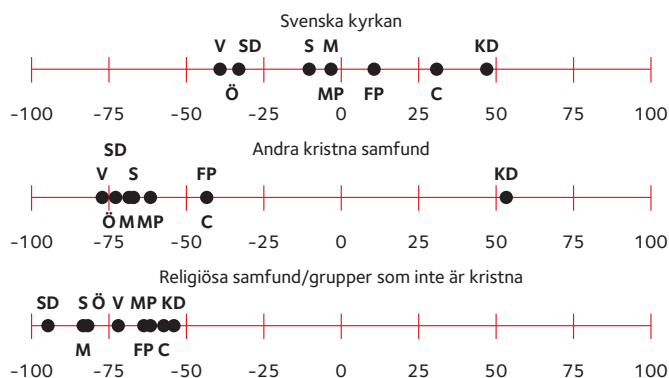
Noterbart är att samtliga alternativ delar det att fler har svagt än starkt förtroende för dem. Svenska kyrkan hamnar dock på en tredjeplats i listan. Flera av alternativen innebär ett stort antal enskilda alternativ som man kan ha olika uppfattningar om. Förtroendet för IKEA kan sannolikt för många vara ett annat än vad det är för British Petroleum. Inte desto mindre har de svarande varit tvungna att ange sitt förtroende för storföretag i allmänhet. Det blir alltså en trubbig, om än generell bild av förtroendet som mäts. Detta problem gäller naturligtvis även kategorin politiker. Man kan ha stort förtroende för regeringen men inte för oppositionen, eller vice versa.

Helt klart är dock att befolkningens generella förtroende är direkt svagt för såväl andra kristna organisationer som icke-kristna organisationer. För de icke-kristna organisationerna är det endast ca 10 procent som har åtminstone ett ganska stort förtroende. Naturligtvis ryms många olika typer av religiösa grupperingar inom varje kategori, men sannolikt speglar svaren en rädsla för såväl islamistiska fundamentalister som frikyrkoförsamlingar av

typ Filadelfiaförsamlingen i Knutby. Men man ska också ha klart för sig att det är betydligt svårare att ha starkt förtroende för något som man inte själv är en del av.

Svaren på ovanstående fråga hänger starkast samman med hur den svarandes egna politiska sympatier ser ut. Detta är en betydligt viktigare förklaringsfaktor än både ålder, kön, inkomst, utbildningsnivå etc.

FIGUR 1: FÖRTROENDE FÖR RELIGIÖSA AKTÖRER, FÖRDELAT ENLIGT PARTISYMPATIER.

Partipolitisk sympati handlar inte enbart om vem man skulle förmodas rösta på om det var val i dag, utan den säger också något om den svarandes värderingar. Kristdemokratiska sympatisörer intar en särposition i figuren med ett högre förtroende inom alla områden. Förtroendet för Svenska kyrkan är mer varierat – och generellt starkare – än vad det är för andra kristna samfund och för religiösa grupper som inte är kristna. De kristdemokratiska sympatisörerna har ett betydligt mer starkt än svagt förtroende för Svenska kyrkan och andra kristna samfund. I förhållande till Svenska kyrkan gäller detta även Centerpartiets och Folkpartiets sympatisörer, medan dessa är de med minst svagt förtroende för andra kristna samfund. För religiösa grupper som inte är kristna har även de Kristdemokratiska sympatisörerna ett betydligt svagare än starkt förtroende. Dock inte alls i samma nivå som de som sympatiserar med Sverigedemokraterna. Man bör i detta sammanhang erinra om att Moderata och Socialdemokratiska sympatisörer utgörs av stora befolkningsgrupper, vilket gör att variationen inom dessa kan vara stor, även om den generella bilden är klart skeptisk.

RELIGIONENS PLATS I DET OFFENTLIGA RUMMET

Inom den del av religionssociologin som ägnat sig åt frågan om sekularisering har det inte sällan framhållits att religion i allt högre grad håller på att bli en privat angelägenhet för den enskilda individen. Även om människor fortfarande är religiösa i meningen att de har en gudstro och dessutom ibland ber till denna Gud så är det fråga om en relation som inte i någon större utsträckning ges näring av ett socialt sammanhang. Som så mycket annat i ett samhälle präglad av individualism hänvisas alltså även frågor om tro och religion till den enskilda individens försorg. I ett land som Sverige har denna religiösa privatisering nått relativt långt, även om det också är så att tron som sådan successivt också tycks försvagas.

Att människor sköter sina religiösa förehavanden på egen hand behöver inte nödvändigtvis innebära att befolkningen som sådan anser att religiösa grupper ska hålla sig borta från den samhällseliga diskursen. I enkäten ställdes två frågor som syftade till att ta reda på i vilken utsträckning människor anser att religiösa grupper ska ta plats i det offentliga samtalet.

TABELL 2: RELIGIONENS PLATS I DET OFFENTLIGA SAMTALET

	Ja, alla religiösa samfund och grupper	Ja, men bara vissa religiösa samfund och grupper	Nej
Anser du att religiösa samfund och grupper ska bedriva opinionsbildning i politiska frågor?	17%	6%	78%
Anser du att religiösa samfund och grupper ska delta i samhällsdebatten?	50%	9%	42%

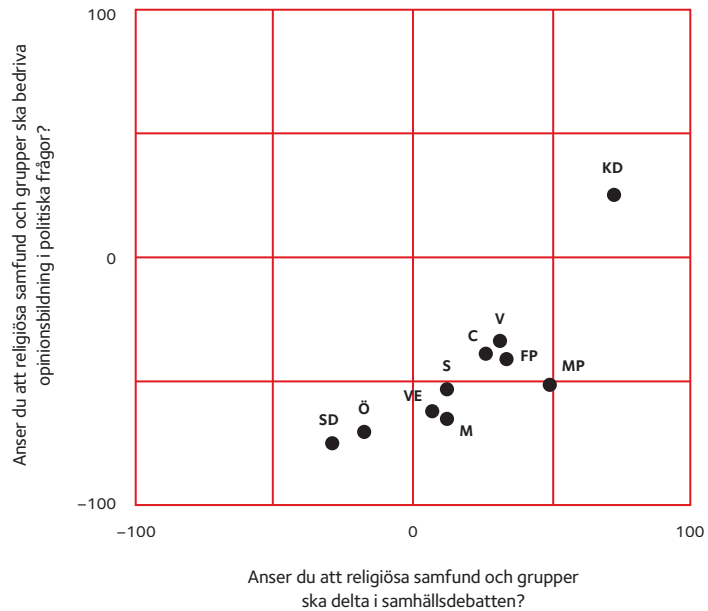
Det tycks råda ganska stor enighet kring att religiösa grupper och samfund inte ska bedriva opinionsbildning i politiska frågor, medan bilden är mer varierad när det gäller huruvida man ska delta i samhällsdebatten. Närmare 80 procent tar avstånd från att man bör delta i opinionsbildning, medan motsvarande nivå för frågan om samhällsdebatt är ca 40 procent. Svaren anger också att 6 och 9 procent anser att bara *vissa* grupper ska få delta. Dessa fick i en följdfråga att ta ställning till som rörde vilka religiösa samfund och grupper som borde bedriva opinionsbildning respektive delta i samhällsdebatten. Svenska kyrkan intar en särställning bland de svaren, följt av svar av typen ”vet ej”. I övrigt nämner man kristna samfund, grupper som inte är fundamentalistiska. Men även muslimska grupper nämns.

Man kan naturligtvis fråga sig hur begreppen opinionsbildning i politiska frågor och samhällsdebatt ska förstås och om det i egentlig mening finns någon skillnad. En rimlig tolkning är dock att när man tar avstånd från att religiösa grupper ska delta i opinionsbildning, menar man att grupperna inte ska göra ett ställningstagande som drar i en viss partipolitisk riktning. Sannolikt menar man därmed att kyrkan och andra religiösa organisationer ska avstå från de sakpolitiska och kanske dagsaktuella frågorna. Delta i samhällsdebatten kan man däremot göra på ett mer generellt plan, vilket sannolikt är förklaringen till att detta alternativ vinner större acceptans hos befolkningen.

I enkäten gavs de svarande möjlighet att motivera sina svar gällande opinionsbildning och samhällsdebatt. Närmare 60 procent av dem som inte anser att opinionsbildning hör till religionens uppgift motiverar detta med att religion ofta leder till konflikt medan drygt 50 procent framhåller att religion är en privatsak. Samma motiv är bärande för dem som inte anser att kyrkan ska delta i samhällsdebatten. De som däremot svarat att religiösa organisationer ska delta i samhällsdebatten motiverar detta främst utifrån ett allmän-demokratiskt perspektiv. Närmare 80 procent av dem svarar nämligen att alla grupper ska kunna delta i samhällsdebatten. Omkring 30 procent framhåller vikten av den religiösa värdegrunden synliggörs i samhället och lika många menar att de religiösa grupperna framhåller perspektiv som ingen annan värnar.

Även i detta sammanhang framträder de svarandes politiska sympatier som den mest förklarande faktorn till resultatet. I figuren nedan har de olika partisympatisörernas balanstal placerats i ett skärningsfält mellan de två variablerna, den om opinionsbildning och den om samhällsdebatt.

DIAGRAM 1 : RELIGIONENS ROLL I DET OFFENTLIGA SAMTALET
FÖRDELAT EFTER PARTISYMPATIER

Precis som i föregående analys – den om förtroendet för religiösa organisationer – framträder de Kristdemokratiska sympatisörerna med en särställning. Dessa är de enda med en mer positiv än negativ inställning till att religiösa grupper ska bedriva politisk opinionsbildning. Dessutom anser en överväldigande majoritet av dem att grupperna ska delta i samhällsdebatten. De Sverigedemokratiska sympatisörerna samt ”övriga” befinner sig i diagrammets andra ytterlighet. Diagrammet visar också på ett rätlinjigt samband. De som är positiva till religiös närvaro i samhällsdebatten är mindre negativ till religiös opinionsbildning.

De svarande gavs också möjlighet att på en fyrgradig skala ta ställning till hur viktigt man anser det vara att religiösa samfund/grupper debatterar inom olika områden. Svartalternativ ”1” innebar helt oviktigt medan ”4” svarar mot uppfattningen att det är mycket viktigt. Frågan besvarades endast av de som bejakat att grupperna ska kunna delta i samhällsdebatten, det vill säga drygt 60 procent av alla svarande. Tabellen redovisar ett balanstal som tagits fram på motsvarande sätt som diskuterades i ett tidigare avsnitt.

TABELL 3: OMRÅDEN FÖR SAMHÄLLSDEBATT

	Balanstal
Frågor om mänskliga rättigheter	73
Fredsfrågor	56
Internationella biståndsfrågor	52
Invandrar- och integrationsfrågor	43
Asylfrågor	37
Jämställdhetsfrågor	34
Samlevnadsfrågor	29
Sjukförsäkringsfrågor och andra socialförsäkringsfrågor	-4
Vapenindustrifrågor	-6
Medicinetiska frågor	-13
Klimatfrågor	-15
Arbetslivsfrågor	-17
Jaktfrågor	-65

Mänskliga rättigheter framträder som ett område de flesta anser som angeläget för de religiösa grupperna att agera inom. Övervikten för att detta är ett viktigt område ligger på 73 procentenheter. Även andra områden intar en mer viktig än oviktig plats. Bistånd, integrationsfrågor, asylfrågor jämställdhet och samlevnad. Sannolikt upplever många att de religiösa organisationerna har stor trovärdighet inom dessa områden. Detta tycks dock inte gälla frågor om jakt, arbetsliv klimat, medicinetik, vapenexport samt sjukförsäkringar.

RESULTATET UTMANAR SVENSKA KYRKAN

De resultat som redovisats i detta kapitel ger besked om hur befolkningen ser på religiösa gruppers närvaro i det offentliga samtalet. I korthet skulle man kunna sammanfatta resultatet som att förtroendet för Svenska kyrkan visserligen är starkare än vad förtroendet är för andra religiösa grupper (i synnerhet de icke-kristna) men att det å andra sidan är fler som har ett svagt än ett starkt förtroende för den. Därutöver bekräftar studien att det finns en genomgående skepsis till att religiösa organisationer/grupper ägnar sig åt opinionsbildning av ett slag som drar i riktning mot sak- eller partipolitik. Acceptansen är högre för att de religiösa organisationerna bidrar till samhällsdebatten som sådan, men inte främst för att man bedöms ha viktiga perspektiv att erbjuda utan snarare för att det är en demokratisk rättighet som alla har tillträde till. Resultaten är vidare starkt korrelerade med partipolitiska sympatier.

Med utgångspunkt från resultaten är det motiverat att i detta sammanhang ställa minst två frågor. Varför ser resultaten ut som de gör och hur ska Svenska kyrkan förhålla sig till dem? Naturligtvis ger inte studien några färdiga svar på frågorna, men jag vill i detta sammanhang lyfta några rimliga tolkningar. Att förtroendet för

Svenska kyrkan inte är starkare, är inte förvånande. Detta är något som organisationen hela tiden måste arbeta med och förhålla sig till. Det generellt svaga förtroendet är dock sannolikt en förklaring till att organisationen inte anses ha så mycket unikt att bidra med i samhällsdebatten.

Om man ogillar de ställningstaganden kyrkans företrädare gör i den politiska debatten är det sannolikt att man inte heller gillar att Svenska kyrkan (eller andra organisationer för den delen) agerar. Analysen har dock visat att sympatisörerna till de två största politiska partierna (S och M) har en relativt likartad bild av på vilket sätt religiösa organisationer ska delta i det offentliga samtalet. Utifrån detta kan man inte säga att någon specifik politisk inriktning upplever sig mer gynnad än någon annan. Denna bild bekräftas också av att de två Påskuppropen varit riktade mot såväl en alliansregering som en Socialdemokratisk regering. Att de religiösa organisationernas kritik riktar sig mot just de som sitter vid makten förefaller också rimligt. Därmed kan de flesta få anledning att med jämna mellanrum känna sig förfördelade av kyrkans ställningstaganden. Men den viktiga poängen i resonemanget är alltså att om man som svarande på enkäten inte vet vilka ställningstaganden de religiösa grupperna kommer att göra, blir man mer tveksam till att de opinionsbildar över huvud taget.

Detta hänger också samman med det svaga förtroende som riktas mot samtliga religiösa samfund/grupper. Inledningsvis nämndes att förtroendet bland annat präglas av egna erfarenheter av organisationen. Det kan tänkas att många saknar erfarenhet av kyrkan som aktiv samhällsdebattör och därför inte riktigt ser vad dess roll skulle kunna vara i ett sådant sammanhang.

Ett annat perspektiv handlar om bilden av kyrkan som en garant av kontinuitet och trygghet. Svenska kyrkan är för många en aktör vars främsta uppgift är att bevara traditioner. Detta har inte minst bekräftats i den senaste medlemsstudien som genomförts (Svenska kyrkans medlemmar; Bromander 2011). Ur ett sådant perspektiv blir kyrkan – i likhet med kungahuset – en i politisk mening neutral spelare. Visserligen kan kungen uttrycka farhågor för såväl miljöförstöring som barnfattigdom, men han skulle aldrig kunna kritisera regeringen för hur man hanterar problemen. Lika lite bör kyrkan – enligt redovisade resultat agera problemlösare i sakpolitiska frågor, men många anser ändå att man ska kunna lyfta problemen (delta i samhällsdebatten).

Den andra frågan som ställdes efter ovanstående rubrik handlade om vilka konsekvenser resultaten får för Svenska kyrkan. Det går knappast att påstå något annat än att de berättelser vi känner om Jesus handlar om en person som i högsta grad tog politisk ställ-

ning. Därmed torde detta vara en minst sagt viktig uppgift för alla kristna och naturligtvis också för de kyrkor i vilka dessa är organiserade. De politiska ställningstagandena, kritiken eller problemformuleringarna är sannolikt inte alltid samstämmiga, men även det är rimligt i en kyrklig tradition där alla individer är bemyndigade att utan mellanhänder föra guds talan. Att befolkningen inte delar uppfattningen om att kyrkan ska ägna sig åt opinionsbildning innebär en utmaning för de av kyrkans företrädare som vill agera i syfte att förändra samhället.

Eftersom befolkningen tycks anse att kyrkans samhällskritik ska hållas på en relativt allmän och generell nivå, riskerar man att bli uddlös om man går detta önskemål till mötes. Tar man däremot ställning i dagsaktuella frågor som ligger i linje med någon specifik politisk gruppering blir man ofta kritiserad på grund av att stora delar av befolkningen inte anser att detta är kyrkans uppgift. Vill man välja det andra alternativet, krävs sannolikt att man som religiös organisation är extra tydlig med varför man anser det angeläget för organisationen att agera och att dessutom bli tydligare med att redovisa de vetenskapliga (eller kunskapsbaserade) argument som stödjer det faktiska ställningstagandet.

Lyckas man inom dessa två oråden blir det sannolikt möjligt att vara en kritisk röst med ett stort förtroendekapital inom en lång rad frågor. Alla kommer inte att hålla med. Men om man visar att ställningstagandet tar sin utgångspunkt i kristen grund och argumenten är kunskapsdrivna och bygger på vetenskaplighet blir det möjligt att föra en kritisk samhällsdebatt utan att riskera en paralleldiskussion om huruvida kyrkan ska eller inte ska blanda sig i politiken.

LITTERATUR:

Bromander (2011), Svenska kyrkans medlemmar. Stockholm: Verbum förlag AB.

Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) (2010). "Nordiskt ljus: trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle: SOM-undersökningen 2009."

Svenska Dagbladet 5 juli 2011.

Särndal, C-E. och Lundström, S. (2005). Estimation in Surveys with Nonresponse. Wiley.

Kapitel 7

Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2010

Församlingarnas intäkter steg under 2010, men inte lika kraftigt som året före. Samtidigt bromsades ökningstakten på kostnaderna upp rejält. Värdet på aktieinnehaven gick upp 2010 men inte i samma utsträckning som året innan. De ekonomiska reserverna fortsatte förstärkas, framförallt hos församlingar i storstadsområden och i de större städerna. Den nationella nivån egna kapital ökades ytterligare på under 2010. Det förbättrade årsresultatet för församlingar och stift jämfört med 2009 åts upp av ett närapå halverat finansnetto för den nationella nivån.

FÖRSAMLINGAR OCH SAMFÄLLIGHETER

Den tidigare finanskrisen börjar få genomslag för Svenska kyrkan först år 2011. Kyrkoavgifterna för detta år bygger på medlemmarnas inkomster under 2009. En annan faktor av betydelse är de många sammanläggningar av församlingar som trädde i kraft 1 januari 2010, vilket möjliggör reducering av framför allt administrativa kostnader. Trots ett halverat finansnetto 2010 visade församlingarna ett rekordhøgt resultat, även om ökningstakten var lägre än året innan.

INTÄKTER

Församlingarnas verksamhetsintäkter ökade under 2010 med 757 miljoner kronor eller 4,5 procent. Det är en betydligt lägre ökning jämfört med föregående år, då verksamhetsintäkterna ökade ovanligt mycket.

Till ökningen bidrog att *kyrkoavgiftsintäkten* ökade med 5,4 procent som följd av att den goda sysselsättningen under större delen av 2008 höjde avgiftsunderlaget. Det är dock en märkbart lägre ökningstakt jämfört med 2009, då kyrkoavgiftsintäkten ökade med 6,3 procent. Ökningen var jämnt fördelad mellan stiftet med undantag för Härnösand och Visby. Till den kraftiga ökningen i Härnösands stift bidrog att den genomsnittliga kyrkoavgiftssatsen där höjts med 2,6 öre, en fortsättning på tidigare års kraftiga avgiftshöjningar i det stiftet. Den mycket låga ökningen av kyrkoavgiftsintäkten i Visby stift har sin bakgrund i att kyrkoavgiftssatsen där faktiskt sänktes 2010 med 0,5 öre. För landet som helhet var avgiftsuttagen i stort sett oförändrade, snittavgiften steg med 0,3 öre till 99,0 öre (inklusive stiftsavgift), en ökningstakt som rått under i stort sett alla år sedan 2000.

Systemet med förskott och slutavräkning vid redovisningen av kyrkoavgiften förstärker svängningarna i intäkter (se faktaruta sid 75). Det här året utgjorde slutavräkningen så mycket som 0,8 miljarder kronor, eller sju procent av intäkten. År då avgiftsunderlaget sjunker blir slutavräkningen i stället negativ. En hög slutavräkning kan därför inte läggas till grund för långsiktiga åtaganden.

Nivån på 2010 års kyrkoavgiftsintäkt är den högsta någonsin. Finanskrisen med påföljande lågkonjunktur för några år sedan kommer att innebära stora intäktsbortfall avseende kyrkoavgiften från 2011 och framåt. Därför är det rimligt att tro att 2010 års nivå på denna intäkt också förblir den högsta någonsin.

Utdelningen från prästlönetillgångarna steg som följd av den kraftiga börsuppgången 2009 efter finanskrisen. Samtliga stift gav utdelning till församlingarna 2010 och alla stift utom Karlstad höjde utdelningsnivån jämfört med förra året, som då var mycket låg.

Minskningen av *erhållna bidrag* mot föregående år förklaras närmast av att denna intäkt var onormalt hög 2009, detta mot bakgrund av ett par mycket stora ändamålsdestinerade gåvor. I Visby stift ledde dock utbetalningstakten av kyrkoantikvarisk ersättning till att nivån på erhållna bidrag ökade på det stiftets verksamhetsintäkter mest av alla stift under 2010. Även posten *Övriga verksamhetsintäkter* ökade onormalt mycket 2009, vilket gör att minskningen under 2010 mot föregående år inte förvånar. Jämförelsestörande intäkter ingår här och för 2009 innehöll dessa intäkter en del återföringar av tidigare gjorda nedskrivningar på kortfristiga placeringar.

FAKTA

Motivet till att Svenska kyrkan erhåller förskott på kyrko- och begravningsavgift är att avgifterna samlas in på samma sätt som en skatt. Det innebär att 2012 års kyrko- och begravningsavgift går att fastställa först när Skatteverket har granskat alla deklARATIONER för budgetåret, det vill säga i november 2013. Det gör att 2012 års kyrkoavgift måste beräknas som ett förskott baserat på 2010 års kommunalt beskattningsbara inkomster som är färdiggranskade i november 2011. Samtidigt som Svenska kyrkan erhåller ett förskott för 2012 görs även en slutlig beräkning av 2010 års kyrkoavgift (som även den baserades på ett förskott, nämligen på 2008 års kommunalt beskattningsbara inkomst).

Förändringarna sammanfattas i följande tabell:

TABELL 1

Miljarder kronor	2010	Förändring	jämt fg år
Kyrkoavgift	12,3	0,7	5,4%
Begravningsavgift	3,7	0,2	5,7%
Ekonomisk utjämning	-0,8	0,0	-3,6%
Utdelning från prästlönetillgångar	0,2	0,0	31,4%
Erhållna bidrag	1,3	0,0	-3,4%
Övriga verksamhetsintäkter	1,5	-0,1	-3,4%
Summa intäkter	18,2	0,8	4,5%

FINANSNETTOT

Nettot av finansiella kostnader och intäkter (exempelvis aktieutdelningar och räntekostnader) utgör vanligtvis en intäkt för församlingarna. Återföringarna under 2009 av 2008 års nedskrivningar av aktieinnehaven som följde på finanskrisen var dock mycket stora och gav ett rekordhög finansnetto 2009. Mot den bakgrunden är 2010 års finansnetto betydligt lägre än föregående år, men ändå positivt. Redovisat värde är 0,3 miljarder kronor, ungefär hälften mot föregående år. Här kan vi även notera att realiserade vinster bland aktieinnehaven steg med knappt 0,1 miljarder kronor 2010, en betydligt lägre ökning mot föregående år.

KOSTNADER

Kostnaderna ökade med 0,5 miljarder kronor eller strax under tre procent. Ökningen är betydligt lägre än för intäkterna, uppenbarligen har församlingarna nu börjat bromsa upp kostnadsökningstakten inför kommande svaga intäktsår.

Ökningstakten på kostnaderna inom församlingsverksamheten växlade ned 2010. Administrationskostnaderna minskade till och med, detta beror troligen på det stora antalet indelningsändringar som gjordes 1 januari 2010 vilket ledde till ett lägre antal enheter. Administration är också ett område som det utökade samverkansarbetet inom Svenska kyrkan fokuserat på de senaste åren. Högsta kostnadsökningstakten senaste året står att finna inom fastighetsförvaltningen. Att dessa kostnader ökar ska ses mot bakgrund av att intäkten från kyrkoantikvarisk ersättning nu står på sin högsta nivå och att denna intäkt ger mer utrymme för att genomföra underhållsåtgärder.

TABELL 2

Miljarder kronor	2010	Förändring	jämt fg år	Andel
Församlingsverksamhet	7,4	0,2	2,2%	43%
Begravningsverksamhet	3,7	0,2	5,1%	21%
Fastighetsförvaltning	3,7	0,2	5,5%	22%
Gemensam administration	2,2	0,0	-1,9%	13%
Serviceverksamhet	0,3	0,0	1,0%	2%
Summa kostnader	17,3	0,5	3,0%	100%

Antalet anställda har ökat med 70 helårsanställda eller 0,3 procent. Det är en blandning av ökning och minskningar av personalstyrkan, där antalet anställda ökat mest i Visby och Skara stift procentuellt sett. Kostnadsökningstakten ökade också som mest i Visby stift under 2010 beroende på expansion på fastighetsförvaltningssidan.

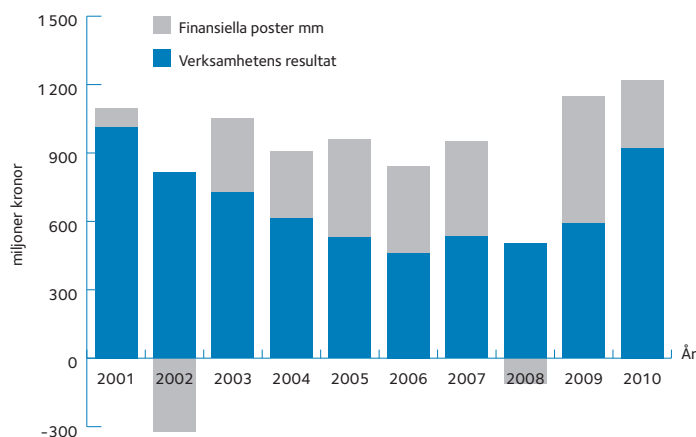
Ökningstakten på genomsnittlig personalkostnad per anställd växlade kraftigt ned under 2010, från 5,5 procent året innan till cirka två procent. Då personalkostnaderna står för nästan 60 procent av församlingarnas kostnader i resultaträkningen finner vi här en viktig förklaring till att den totala kostnadsmassans ökningstakt minskade märkbart under 2010.

ÅRETS RESULTAT

Det mycket goda verksamhetsresultatet till följd av nivån på intäkterna och den kraftiga uppbromsningen av kostnadsökningstakten har också lett till ett rekordhøgt årets resultat för församlingarna, 1,2 miljarder kronor. Detta trots att finansnettot halverades 2010 jämfört med året innan. Se graf och tabell nedan.

Årets resultat har förbättrats i de flesta stift. När det gäller ortstyper är det större variation, det är gruppen Mindre tätort som har den kraftigaste resultatförbättringen mot föregående år medan gruppen Storstads årsresultat försämrats mest. Verksamhetens resultat har dock förbättrats i nästan alla stift och ortstyper, med undantag för Karlstad och Visby stift samt gruppen Storstad.

DIAGRAM 1: ÅRETS RESULTAT

TABELL 3

Miljarder kronor	2010	jämt fg år
Verksamhetsintäkter	18,2	17,4
Verksamhetens kostnader	-17,0	-16,6
Justeringsposter	-0,3	-0,3
Verksamhetens resultat	0,9	0,5
Finansnetto	0,3	0,6
Årets resultat	1,2	1,1

KAPITAL

De totala tillgångarna har ökat med 1,5 miljarder till 30,3 miljarder kronor. Finansiella tillgångar har under året tagit en större andel i balansräkningen, medan investeringarna sjönk något till 1,2 miljarder. Skuldsättningen är fortsatt låg.

TABELL 4: BALANSRÄKNING I SAMMANDRAG

Miljarder kronor	2010	2009
Materiella anläggningstillgångar	15,1	14,8
Finansiella tillgångar	14,4	13,0
Övriga tillgångar	0,8	0,9
S:a tillgångar	30,3	28,8
Eget kapital	24,1	22,9
Ändamålsbest medel o avsättningar	1,1	1,0
Korta o långa skulder	5,1	4,9
S:a eget kapital o skulder	30,3	28,8

Årets överskott har medfört att det disponibla kapitalet stigit med 1,1 miljarder till 11,5 miljarder kronor. Med disponibelt kapital avses här marknadsvärdet av finansiella tillgångar plus bokfört värde av andra omsättningstillgångar minskat med samtliga skulder. Här bortses alltså från eventuellt värde på fastigheterna. Det disponibla kapitalet motsvarar nu 12,1 månaders kyrkoavgift, en nivå som är den högsta noteringen hittills.

Tillväxten i disponibelt kapital under 2010 har varit särskilt markant i församlingar i storstad och större stad. Bland landsbygds- och glesbygdsförsamlingarna, som har det lägsta kapitalet i förhållande till sina antal kyrkobyggnader, är ökningen marginell. Utvecklingen under året har i det här avseendet förstärkt obalansen mellan ortstyperna.

STIFTEN

Stiftens intäkter från stiftsavgiften har ökat med fem procent och nettoomsättningen med hela 20 procent. Den sammanlagda intäktsökningen för stiftet blev fyra procent 2010. Den ekonomiska utjämningsstiftet lämnade till församlingarna steg, samtidigt som personalkostnaderna faktiskt sjönk. Det har lett till att de totala kostnaderna låg på ungefär samma nivå 2010 som året före.

Denna utveckling av kostnader och intäkter gör att nästan alla stift redovisar vinst före finansnettot. Även här har börsutvecklingen dock lett till ett lägre finansnetto jämfört med förra året. På motsvarande sätt som församlingarna uppvisar stiftet ändå ett högre årets resultat då verksamhetsresultat var betydligt bättre än förra året.

TABELL 5: RESULTATRÄKNINGARNA I SAMMANFATTNING

Miljoner kronor	2010	jämf fg år	
Intäkter	1 206	48	4%
Kostnader	-1 174	-1	0%
Finansnetto mm	30	-21	-
Årets resultat	62	26	-

Sammantaget har balansräkningarna förstärkts, men skillnaden i finansiell styrka varierar mellan stiftet.

TABELL 6

Miljoner kronor	2010	2009
Materiella anläggningstillgångar	191	188
Finansiella tillgångar	896	855
Övriga tillgångar	79	78
S:a tillgångar	1 166	1 120
Eget kapital	871	809
Ändamålsbest medel o avsättningar	43	37
Korta o långa skulder	252	275
S:a eget kapital o skulder	1 166	1 120

NATIONELL NIVÅ

Den nationella nivåns årsresultat påverkas i allt väsentligt av avkastningen på det stora reservkapital som förvaltas på nationell nivå. Resultatet av finansförvaltningen uppgår till 423 miljoner kronor, vilket är lägre än föregående år. Huvudkomponenterna i resultatet sammanfattas i följande tabell:

TABELL 7: NATIONELL NIVÅS RESULTATRÄKNING I SAMMANFATTNING

Miljoner kronor	2010	2009	Jmf fg år
Allmän utjämningsavgift	845	814	31
Generell utjämning	-1	1	-2
Individuella bidrag	-213	-265	52
Nationell finansiering	-510	-539	29
S:a exkl. finansförvaltning	121	111	110
Tillfälligt församlingsbidrag	-200	-200	0
Finansförvaltning	423	756	-333
Årets resultat	344	567	-223

Med individuella bidrag avses stiftsbidragen. Eftersom stiftens intäkter från prästlönetillgångarna varit höga har den nationella nivån inte behövt kompensera för inkomstbortfallet i samma utsträckning som tidigare år. Därav kostnadsminskningen om 52 miljoner kronor.

Nationell finansiering uttrycker den kostnad för verksamheten på nationell nivå som inte finansieras på annat sätt, som gåvor, bidrag från Sida med mera. Under 2010 är kostnaderna 29 miljoner lägre än för föregående år, bl.a. som en följd av de besparingar som genomförts på nationell nivå.

Den nationella nivåns eget kapital var vid årets utgång 5,3 miljarder kronor. Det av kyrkomötet fastställda målkapitalet är 4,1 miljarder kronor, vilket förutsätts kunna variera 25 procent upp eller ner till följd av svängningar i aktieportföljens marknadsvärde.

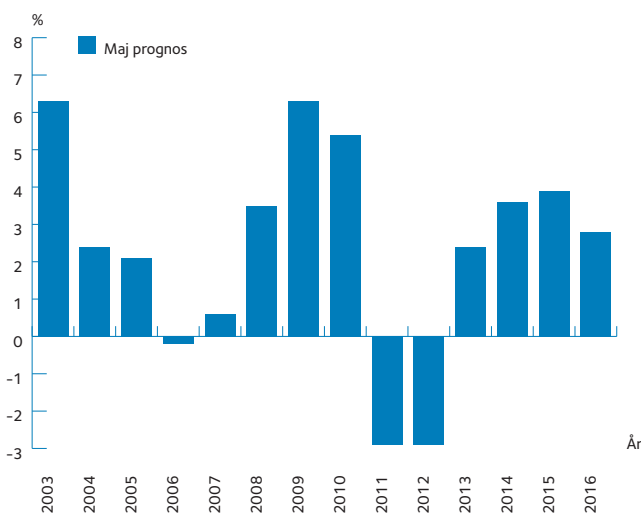
DE KOMMANDE ÅREN

2010 har som beskrivits ovan inneburit ökade intäkter och reserver. Detta torde vara välbehövligt inför de kommande årens intäktsminskningar avseende kyrkoavgiften.

Under 2009 försämrades sysselsättningen i stora delar av landet och det har medfört att kyrkoavgiftsintäkten sjunkit med ungefär tre procent 2011 och troligen med ytterligare tre procent 2012. Höjningen av pensionärernas grundavdrag 2011 och den dito aviserade för 2012 kommer att påverka underlaget för kyrkoavgiften 2013 och 2014, vilket försvagar uppgången i intäkter.

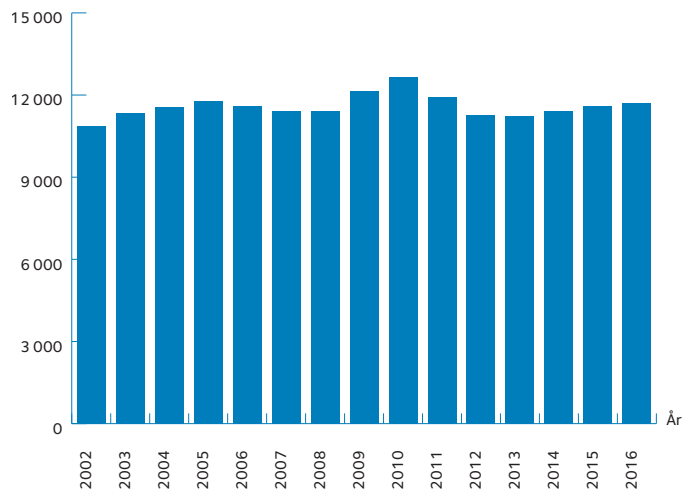
Den senaste prognosen över kyrkoavgiftsintäktens förändringstakt från maj 2011, vilken har sin utgångspunkt från den senaste skatteunderlagsprognosen från Sveriges kommuner och landsting, ger oss följande bild:

DIAGRAM 2: ÅRLIG FÖRÄNDRING I PROCENT AV KYRKOAVGIFTSINTÄKTEN

Nästföljande diagram, som är en följd av den ovan beskrivna prognostiserade förändringstakten för kyrkoavgiften, visar de totala intäktsbeloppen för åren fram till 2016. Beloppen är angivna i reala termer, det vill säga rensning för inflation har gjorts både framåt och bakåt i tiden.

DIAGRAM 3: KYRKOAVGIFTSINTÄKT I MILJONER KR
(FAST PRIS OMRÄKNAT TILL KPIS PRISNIVÅ 2011)

Återhämtning av nivån på kyrkoavgiftsintäkten efter raset i finanskrisens spår väntas alltså börja kunna ske först år 2014.

Ekonomiska nyckeltal för alla landets församlingar återfinns på intranätet:
<http://internwww.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=102245>.
 Där kan den egna enhetens värden jämföras med andra församlingars.

Kapitel 8

Ansvarsfulla placeringar

De globala utmaningarna är stora. Klimatförändringarna är ett faktum och vatten har blivit en bristvara i många delar av världen. Även om allt fler fått det allt bättre så ökar klyftorna mellan fattig och rik. Som aktiv kapitalägare sporrar den nationella nivån av Svenska kyrkan företag som verkar för miljöhänsyn, mänskliga rättigheter och god affärsetik. En viktig samarbetspart är stift och församlingar, som det gångna året har visat ett ökat intresse för detta sätt att arbeta. Avsnittet nedan visar hur nationell nivå hanterar dessa frågor.

Allt fler investerare placerar med hänsyn till människors välfärd och miljön. Analysföretaget Oekom Research uppskattar att cirka 8 000 miljarder euros placeras med hänsyn till miljö, sociala aspekter och affärsetik idag. Marknadsandelen fortsatte att växa även under finanskrisen. Svenska kyrkan är en del av denna rörelse och inledde sitt arbete med ansvarsfulla placeringar på 1990-talet.

FÖRVALTNING SOM VILAR PÅ SVENSKA KYRKANS VÄRDEGRUND

Svenska kyrkan har ett buffertkapital som kan användas i kris-situationer. Detta kapital, på cirka fem miljarder kronor, förvaltas på den nationella nivån inom Svenska kyrkan. Cirka 60 procent av kapitalet är placerat i aktier och resten består av innehav i räntebärande papper.

Förvaltningen utgår från en finanspolicy, som antogs av kyrkostyrelsen 2010. Mer detaljerade placeringsanvisningar formulerades av kapitalförvaltningsrådet samma år. Dokumenten finns att ladda ner på www.svenskakyrkan.se (under Om oss – Ekonomi och finans).

Finanspolicyn vilar på två grundläggande principer. Den ena är människovärdesprincipen, som betonar alla människors lika värde. Den andra är förvaltarskapstanken, som uttrycker att människan som förvaltare av Guds gåvor har ett ansvar både mot andra människor och mot skapelsen i övrigt. Tillsammans lägger de grunden för kapitalförvaltningen på den nationella nivån. En rad stift har det gångna året visat intresse för att anamma samma policy.

I praktiken leder finanspolicyn till exempel till att bolag som tillverkar vapen eller tobak inte är möjliga att investera i. Fokus ligger istället på ansvarsfulla bolag som aktivt arbetar med sociala frågor, miljö och affärsetik. Det kan också handla om bolag som har som affärsidé att ta fram produkter eller tjänster som bidrar till lösningar på några av de stora globala framtidsfrågorna – som klimatförändringarna. På så sätt kombineras så kallad negativ screening (då bolag och verksamheter väljs bort) och positiv screening (då bolag med väl ett genomtänkt hållbarhetsarbete väljs in). Att exkludera bolag var tidigare den dominerande strategin bland ansvarsfulla investerare, men idag blir den positiva screeningen allt vanligare.

FAKTA

SVENSKA KYRKANS VAPENKRITERIUM

Svenska kyrkan vill inte tjäna pengar på aktieplaceringar i bolag som tillverkar vapen eller krigsmateriel. Därför tar finanspolicyn avstånd från investeringar i försvarsindustrin. I och med att vapen, delar av vapen och hela vapensystem blir allt mer elektroniska, finns det idag en mängd ”civila” bolag som säljer olika komponenter till försvarsindustrin, inte minst elektroniska komponenter. Förvaltare som anlitas av den nationella nivån har tolkat kriteriet lite olika under årens lopp. Därför formulerades finanspolicyns vapenkriterium om 2009, i syfte att förtydliga vad det är som gäller. Policyns hållning är mycket restriktiv. Den tillåter i princip inte investeringar i bolag vars omsättning från produktion som kan kopplas till vapen eller krigsmaterial överstiger en procent. Dessutom görs en kvalitativ bedömning av produktens art.

AKTIV FÖRVALTNING

Buffertkapitalet på den nationella nivån förvaltas externt av svenska och utländska förvaltare som strävar efter att identifiera de bolag som presterar väl på både det finansiella området och när det gäller miljö, mänskliga rättigheter och affärsetik. De svenska aktieinnehaven förvaltas för närvarande av SEB och Carlson Investment Management, medan Generation Investment Management, First State Investments, SAM och Carlson anlitas för förvaltning av de globala innehaven. På räntesidan använder den nationella nivån sig idag av Nordea, SEB och Alfred Berg. 2010 gav den totala kapitalförvaltningen ett resultat på 424 miljoner kronor vilket motsvarade en avkastning på 8,6 procent. Sammantaget överträffade avkastningen jämförelseindex med 0,3 procentenheter.

TABELL 1

Totalavkastning	2010 jan–dec			2009 jan–dec	
	Resultat, mnkr	Avkastning, %	Index, %	Avkastning, %	Index, %
Tillgångsslag					
Svenska aktier	296,2	23,7	26,7	50,1	52,5
Globala aktier	47,9	3,3	0,1	24,0	24,0
Tillväxtmarknader	25,7	26,5	11,7	33,7	37,1
Svenska räntor	35,4	2,1	2,0	3,7	3,1
Globala räntor	19,0	4,7	4,4	-0,5	1,0
Totalt	424,2	8,6	8,3	18,0	24,5

Cirka en tredjedel av kapitalet på den nationella nivån placeras i Ethos svenska aktiefond och räntefond samt i Ethos Aktiefond Global. Ethosfonderna har tagits fram i samarbete med SEB (Sverigefonderna) och SAM (globalfonden). De har kyrkans finanspolicy som grund och riktar sig särskilt till stift, församlingar, samfundigheter och prästlönefonder. Fokus i upphandlingen har legat på etik och konkurrenskraftiga förvaltningsavgifter. Förvaltningsavgifterna bygger på en avgiftstrappa som blir lägre ju mer kapital som kommer in i fonderna. Avgiften för den svenska aktiefonden låg under våren 2011 på 0,14 procent. Motsvarande siffra för räntefonden var 0,10 procent. SEB och SAM har förvaltningsansvaret för värdepappersfonderna medan Svenska kyrkan har inflytande över den etiska inriktningen.

FAKTA

VARFÖR PLACERA I ETHOSFONDERNA?

Etiken:

- Förvaltningen följer Svenska kyrkans etik- och hållbarhetskrav enligt finanspolicyn.
- Samma externa granskning av innehaven görs som för all förvaltning på den nationella nivån (så kallad screening).

Kostnader och förvaltningsarvoden:

- Konkurrenskraftiga och enhetliga förvaltningsarvoden.
- Förvaltningskostnaderna minskar i takt med att Svenska kyrkan gemensamt placerar större volymer.
- Inga krav på lägsta insättningsbelopp eller placeringsperiod.
- Inga startavgifter.
- Kostnadsfria byten mellan fonderna.
- Likvid inom två bankdagar vid försäljning.

Intresseanmälan görs hos ditt lokala SEB-kontor, via telefon 08-454 60 47/08-676 90 88 eller e-mail: sebethos@seb.se. Mer information finns även på Svenska kyrkans intranät under Verksamhetsstöd – Ekonomi och finans.

SCREENING

Etiska utvärderingar av den nationella nivåns placeringar, inklusive Ethosfonderna, genomförs av oberoende analysfirmor en till tre gånger per år. Detta kallas för screening och under processen betygsätts företagets hållbarhetsarbete. Visar det sig då att något företag får lågt betyg, inleds en dialog med företaget. Är bolaget inte villigt att utveckla sitt hållbarhetsarbete avyttras innehavet. Så är även fallet om ett bolag visat sig agera i strid med internationella konventioner på miljö- och människorättsområdet eller de riktlinjer som finns för ansvarsfullt företagande.

PRODUKTER MED HÅLLBAR NYTTA

De bolag som finansnheten väljer att investera i ska antingen vara duktiga på att ta hänsyn till miljö och sociala frågor i sin produktion, eller erbjuda varor och tjänster som leder till hållbar nytta. Ett sådant bolag är Opcon, ett mindre svenskt bolag vars produkter sparar energi. Med hållbar nytta menar vi verksamheter som har en hållbarhetsprofil inom till exempel transporter, avfall, vatten, energi, klimat, utbildning, hälsovård och fattigdomsbekämpning. Ytterligare en kategori är bolag som inte tvunget är bäst inom sin bransch, men på god väg i sitt hållbarhetsarbete. Här kan Svenska kyrkan agera samtalspart i ägardialoger där lösningar och metodval diskuteras.

Tillsammans med de förvaltare som valts ut, och med finanspoliticyn som utgångspunkt, valde finansnheten 2009 att omdisponera aktieportföljerna på den nationella nivån till förmån för förnybar energi och annan klimatsmart teknik. Idag investerar enheten inte i något renodlat oljebolag eller kolbolag, eftersom vi inte funnit något som klarar våra högt ställda krav på ansvarsfullhet (givetvis kan dock sådana dyka upp framöver). Bolag som till största delen utvinnet gas bedömer vi däremot som möjliga att investera i, eftersom fossilgas används i exempelvis Kina för att ersätta kolkraft, som både är smutsigare och släpper ut mer koldioxid.

FAKTA

GENERATION INVESTMENT MANAGEMENT

I början på 2000-talet, när diskussionerna om klimatförändringarna gick som högst, tog klimatkämpen Al Gore initiativ till Generation Investment Management, med den uttalade ambitionen att bevisa att det är möjligt att kombinera god avkastning med krav på hållbart företagande. Svenska kyrkans finansnhet investerar idag i Generations globala portfölj. Där finns företag som på ett gediget sätt integrerat hållbarhetsaspekterna inom sina organisationer och som både lyckats hantera sina risker och skapa nya möjligheter. Generations globala fond avkastade 6,5 procent under 2010, vilket rejält överträffade index som bara steg 0,1 procent.

Generations förvaltare besitter såväl finansiell kompetens som kunskap i hållbarhetsfrågor. Med hjälp av en rådgivande expertgrupp ringar de löpande in de långsiktiga hållbarhetsaspekter som är väsentliga för enskilda branscher och företag, för att sedan undersöka vilka bolag som hanterar risker och möjligheter bäst.

DIALOGARBETE PÅ TEMAT GLOBAL RÄTTVISA

Den nationella nivån inom Svenska kyrkan kombinerar den aktiva kapitalförvaltningen med ett löpande dialogarbete med bolag som vi har innehav i. Investerare i Sverige och internationellt har valt olika fokus i sitt dialogarbete. Finanssenhetens dialogarbete koordineras med innehållet i Svenska kyrkans internationella arbete och fokuserar därför på temat global rättvisa. Temat inrymmer en rad frågor som är relevanta för dagens globaliserade näringsliv. Företag påverkar till exempel en rad mänskliga rättigheter när de bedriver produktion eller säljer sina tjänster. Även om stater har huvudansvaret för att skydda mänskliga rättigheter så är det numera allmänt accepterat att företag har ett ansvar att respektera samma rättigheter. Klimatförändringarna, bristen på vatten och förstörda ekosystem är också områden där näringslivet kan spela en viktig roll – och detta är globala problem som drabbar världens fattiga hårdast. Svenska kyrkan belyser också företagets roll i konfliktområden. Forskning visar hur företag kan ha en medlande, återuppbyggande och förebyggande roll i konfliktområden om de lyckas forma strategier som fångar in konfliktriskerna och fredspotentialen på ett framgångsrikt sätt. I många dialoger med bolag kan Svenska kyrkan agera bollplank och bidra med sin expertis och erfarenheter från arbete ute i fält och via sina partners.

FAKTA

FÖRETAG I HÖGRISKOMRÅDEN

Hur kan svenska företag vara en positiv kraft i länder som styrs av förtryckande regimer? Hur kan de agera på marknader där marknadskrafterna ofta sätts ur spel på grund av utbredd korruption? För att ge vägledning publicerade Svenska kyrkans finanssenhet och internationella avdelning en rapport om företagande i högriskländer 2010. Rapporten författades av organisationen Swedwatch som sedan 2003 rapporterat om företagets samhällsansvar, också kallat *Corporate Social Responsibility*. Rapporten visade på företag som genom förebyggande policys och strategier lyckats hantera risker väl och genom samarbeten med andra lyckats respektera och främja mänskliga rättigheter också i länder där de är satta på undantag. Läs mer på www.swedwatch.org.

SAMVERKAN FÖR ATT ÅSTADKOMMA MER

För att öka effekterna av påverkansarbetet samarbetar Svenska kyrkan även med andra investerare, till exempel inom ramen för FN:s principer för ansvarsfulla investeringar (PRI) och Sveriges forum för hållbara investeringar (Swesif). Ytterligare ett exempel är The Institutional Investors Group on Climate Change (IIGCC),

som riktar sig till beslutsfattare inom både näringslivet och politiken. Inför FN:s klimatmöte i Köpenhamn arbetade 180 deltagare i det senare initiativet för ett bindande politiskt klimatavtal.

Genom projektet Hållbart värdeskapande har femton investerare av olika storlek gemensamt frågat de 100 största bolagen på den svenska börsen hur de arbetar med miljö, socialt ansvar och affäretik för att skapa bestående värde i sin organisation. Tillsammans investerar deltagarna hela 500 miljarder kronor på Stockholmsbörsen, vilket motsvarar en femtedel av det samlade börsvärdet. De har därför en unik möjlighet att påverka bolagen.

Under de kommande åren kommer Svenska kyrkan att fördjupa sitt dialogarbete med företag och med aktörer som delar våra värderingar. Från och med 2012 kommer vi löpande att rapportera om detta arbete.

FAKTA

PRINCIPLES FOR RESPONSIBLE INVESTMENT (PRI)

2005 bjöd FN:s generalsekreterare in världens största investerare för att utveckla principer för ansvarsfulla placeringar. Principerna, som fastslogs året därpå, tar fasta på att traditionell finansanalys inte räcker för att skapa god avkastning på lång sikt. Istället åtar sig deltagarna att integrera miljöaspekter, sociala faktorer och affäretik i sin förvaltning. Deltagarna utlovar även årlig rapportering om sitt arbete samt att verka för att fler investerare anammar PRI:s principer.

Idag deltar cirka 850 kapitalägare och förvaltare i initiativet. Tillsammans omfattar de ett kapital på 25 000 miljarder US dollar. Svenska kyrkan anslöt sig till PRI 2007. Läs mer på www.unpri.org.

Har du frågor om hur man antar och arbetar med finanspolicyn? Finansenheten på Svenska kyrkans nationella nivå bistår gärna med rådgivning. Varmt välkommen att kontakta oss!

Anders Thorendal, Svenska kyrkans finanschef:
anders.thorendal@svenskakyrkan.se, 018-16 95 88.

Gunnela Hahn, etikansvarig på Svenska kyrkans finansenhet:
gunnela.hahn@svenskakyrkan.se, 018-16 94 21.

Sara Nordbrand, hållbarhetsanalytiker på finansenheten:
sara.nordbrand@svenskakyrkan.se, 018-16 94 71

NÅGRA FRÅGOR TILL GUNNELA HAHN:

Vad är ansvarsfulla placeringar?

Som Svenska kyrkan ser det är det placeringar i bolag som tar ansvar för sin påverkan på miljö, arbetsförhållanden, mänskliga rättigheter och bolagsstyrning. Dessutom väljs vissa bolag bort på grund av verksamhetens karaktär eller för att de inte tar etik- och miljöfrågorna på tillräckligt stort allvar. I vissa fall handlar det även om att påverka bolag som har ambitionen att utveckla sitt hållbarhetsarbete men än så länge inte kommit så långt. Som vi ser det använder en ansvarsfull kapitalägare aktivt sin påverkansmöjlighet genom val av förvaltare, bolag att placera i och genom att lyfta hållbarhetsfrågorna i ägardialoger och i samhällsdebatten.

Lyssnar bolagen på Svenska kyrkan?

Ibland agerar bolag direkt på de frågor vi lyfter, ibland är dörren stängd. I det senare fallet söker vi andra vägar, som samarbeten med andra investerare för att se till att fler än vi trycker på. På det hela taget märker vi att företagens intresse för hållbarhetsfrågor växer. Samhällsdebatten skiljer sig rejält från 1990-talets diskussion, då debatten om företagens ansvar tog fart. Många storföretag söker idag aktivt efter lösningar och fungerande metoder. Mindre bolag har ofta inte kommit lika långt men kan å andra sidan ibland agera snabbare då de har mindre komplexa organisationer. För det mesta är det inte vilja som saknas inom organisationerna, utan svårigheter att hantera marknadens krav på kortsiktig avkastning och långsiktig hållbarhet.

Går etik och god avkastning att förena?

Absolut, men inte per automatik. Det krävs att förvaltarna har förmåga att identifiera bolag som prioriterar de hållbarhetsfrågor som är väsentliga för verksamheten och sedan är duktiga på att sätta upp framgångsrika strategier som genererar resultat. Många av våra förvaltare har visat att detta är möjligt. Sammantaget överträffade de index under 2010. 2009 hamnade vi strax under index. Detta berodde dels på att vi valde en lägre risknivå, och utvecklingen var starkast på tillväxtmarknaderna där vi inte hade så stora investeringar (cirka 1,5 procent av kapitalet). En annan förklaring var att vi hade valt bort oljeproducenterna som hade en stark finansiell utveckling under 2009.

Gunnela Hahn har arbetat med ansvarsfulla placeringar i elva år. Sedan 2008 är hon etikansvarig på Svenska kyrkans nationella nivå.

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2011

Med denna fjärde årgång av *Nyckeln till Svenska kyrkan* är ambitionen att åter igen presentera aktuella faktaunderlag och analyser för reflektion och beslut bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda. Årets utgåva omfattar åtta kapitel med ett relativt brett innehåll som knyts samman i en inledande teologisk reflektion. Därefter följer ett avsnitt om den utmaning som Svenska kyrkan står inför i förhållandet till ett civilsamhälle i brytningstid. Tre avsnitt bygger på sammanställningar av olika typer av statistiskt datamaterial. Det handlar om besöksfrekvenser vid gudstjänster och andakter, om dopsedens utveckling relaterat till familjestrukturella förhållanden och om hur invandringen till Sverige påverkat Svenska kyrkans medlemsutveckling. Delar av en undersökning om vad den svenska befolkningen anser om religiösa samfunds delaktighet i politik och samhällsdebatt presenteras i ett av kapitlen. Årets Nyckel avslutas med två kapitel om Kyrkans ekonomi. Det ena tar upp frågan om vilka principer som är vägledande för Svenska kyrkan som aktiv kapitalägare med stora aktieinnehav och det andra sammanfattar utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi under 2010.

Skribenter i 2011 års *Nyckel* är Cristina Grenholm, Filip Wijkström, Göran Åberg, Peter Brandberg, Andreas Sandberg, Jonas Bromander, Magnus Kald, Jan Östlund och Sara Nordbrand.